

Česká zemědělská univerzita v Praze

Bakalářská práce

2012

Tibor Schwarz

Česká zemědělská univerzita v Praze

Institut vzdělávání a poradenství

Katedra celoživotního vzdělávání a podpory studia

**Využití terénních výukových programů a
jejich marketing v Železnohorském regionu**

Bakalářská práce

Autor: Tibor Schwarz, DiS.

Vedoucí práce: Ing. Ivan Miller, Ph.D.

2012

PROHLÁŠENÍ

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma:

Využití terénních výukových programů a jejich marketing v
Železnohorském regionu

vypracoval samostatně a použil jen pramenů, které a cituji a
uvádím v seznamu použitých zdrojů.

Jsem si vědom, že odevzdáním bakalářské práce souhlasím s jejím
zveřejněním dle zákona č.111/1998 Sb., o vysokých školách a o změně a
doplnění dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů, a to i bez ohledu
na výsledek její obhajoby.

Jsem si vědom, že moje bakalářská práce bude uložena v
elektronické podobě v univerzitní databázi a bude veřejně přístupná k
nahlédnutí.

Jsem si vědom že, na moji bakalářskou práci se plně vztahuje
zákon č.121/2000 Sb., o právu autorském, o právech souvisejících s
prámem autorským a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších
předpisů, především ustanovení § 35 odst. 3 tohoto zákona, tj. o užití
tohoto díla.

V Chrudimi dne 11.4.2012

Poděkování

Chtěl bych poděkovat panu ing.Ivanu Millerovi,PhD
za trpělivost během vedení mé práce,
panu Cibulkovi za poskytnutí cenných informací, Mgr.Danišovi
a Kateřině Korejtkové za pomoc při volbě tématu práce.

Abstract

Tématem mé bakalářské práce je Využití terénních výukových programů a jejich marketing v Železnohorském regionu.

Cílem bakalářské práce bylo analyzovat terénní výukové programy a důvody slabšího zájmu o ně ze strany školských zařízení a navrhnout opatření ke zlepšení. Geograficky byly situovány na region Železných hor na Chrudimsku, který byl hlouběji rozebrán a popsán, stejně tak problematika ochrany přírody a ekovýchovy, úzce související s ekologickými výukovými programy.

Zabývala se analýzou současných programů z odborného, didaktického a marketingového hlediska, dále zpracováním návrhu úprav stávajících i starých ekologických výukových programů a navržením systému marketingu. Bylo zjištěno, že střední školy by měly zájem o terénní výukové programy, ale že o nich často nemají povědomí. Z toho důvodu byly zpracovány možné návrhy a doporučení, jak vést propagaci a osvětu těchto programů školám.

Klíčová slova

ekologický výukový program

ekovýchova

ochrana přírody

pedagogika pedagogy

Abstract

The topic of my thesis is: The use of field educational programmes and their marketing in the region of Železné Hory.

My object was to analyse field educational programmes, analyse reasons why there is a poor interest in these programmes from educational institutions and suggest a way to improve this situation.

These programmes are situated in the region of Železné Hory in Chrudimsko, which was thoroughly examined and described as well as the issues of environmental protection and eco-education – closely connected with environmental educational programmes. My thesis analyses present-day programmes from the professional, didactical and marketing point of view. It also contains suggestions how to improve current and even old environmental educational programmes and how to improve their marketing system. I have found out that secondary schools would be interested in these field educational programmes if they knew about them. That's why some possible suggestions and recommendations how to run a promotion and enlightenment of these programmes were made – taking schools into account.

Key words

ecology educational programmes

ecology education

nature conservation

pedagogy

Obsah

1	Úvod	1
2	Cíl	2
3	Teoretická východiska	3
3.1	Železnohorský region a ochrana přírody.....	3
3.2	Historie dobrovolné ochrany přírody v ČR a počátky ekovýchovy.....	4
3.2.1	Dorost TISU a výchova k ochraně životního prostředí.....	5
3.3	Historie dobrovolné ochrany přírody a ekovýchovy na Chrudimsku	6
3.3.1	Historie PR Habrov.....	7
3.3.2	Hlídka na ochranu přírody v Topoli.....	9
3.3.3	Habrov ve školní praxi dle Jana Schütze	9
3.3.4	Přehled o činnosti SMOP při Semenářském státním statku Chrudim od dob jejího založení 10	
3.3.5	Archeologie Pravěké hradiště Na hradě – v PR Habrov	12
3.4	Historie – Ekologická a environmentální výchova	13
3.4.1	Vývoj ekovýchovy od r.1990.....	14
3.4.2	Ekopedagogovo osmero	15
3.4.3	Didaktická specifika adolescentů	17
3.4.4	Ekologická výchova ve školách na počátku 90.let.....	18
3.4.5	Nestátní neziskové organizace	19
3.5	Terénní výukový program.....	20
3.5.1	Téma programu a cíl	21
4	Praktická část	24
4.1	Výukový program Ekocentra Zelený dům	26
4.1.1	Přírodní rezervaci Habrov	26
4.1.2	Výukový program v PP Ptačí ostrovy	28
4.2	Výukový program MAS	34
4.2.1	Choltická obora.....	34
4.2.2	II. Výukový program Heřmanův Městec	35
4.2.3	III. Výukový program Nasavrky	35
5	Dotazník a výsledky a diskuze.....	37
6	Závěr.....	40
7	Seznam použitých zdrojů.....	45
8	Přílohy.....	48

1 Úvod

V dnešní době zaznamenává české školství výrazný útlum. Důkazem jsou i výsledky mezinárodních výzkumů. Můžeme z nich jmenovat např. výsledky PISA (Programme for International Student Assessment), státních maturit a dalších srovnání a statistik. Velmi se hovoří o tom, že čeští studenti jsou zahlcováni encyklopedickými znalostmi, které se po nich vyžadují. Studenti neumí diskutovat, analyzovat, rozebrat problém, neumí se dostatečně prosazovat, velmi těžko se soustředí. Ve své práci se zabývám způsobem, jak studenty středních škol, lépe zapojit do dané studijní problematiky. K tomuto účelu slouží právě výukové terénní programy, jejichž cílem není jen bezhlavý poslech vyučujících a následné zápisky do sešitu, ale motivace studentů učit se přemýšlet, problém analyzovat a pozorovat fakta. Tato forma výuky může významně pomoci v pochopení nejen praktických, ale i teoretických předmětů, ačkoliv se to nemusí na první pohled zdát. Této problematice se budu ještě podrobněji věnovat dále.

Chtěl bych upozornit na fakt, že Česká republika má dnes nejširší síť center ekologické výchovy a ekocenter na světě. Bohužel je tato síť v současné době značně ohrožena. Dokonce ekovýchova jako taková přestává být důležitá jak pro Ministerstvo školství, tak pro Ministerstvo životního prostředí. Neziskový sektor jako celek, je v dnešní době taktéž zásadně tlumen. Přitom jde o základní složku moderní demokracie. Z tohoto důvodu je zde rozebrána i činnost, vývoj a význam takové organizace. Nejsou opomenuta ani historická data, události a lidé, kteří se na ni významněji podíleli. Pro svoji práci jsem zvolil problematiku výukových programů v Železnohorském regionu, proto považují za nutné nastínit přírodní poměry této oblasti. Protože bez dostatečného celkového obeznámení s tímto územím nemohu jako lektor Ekologických výukových programů žákům a studentům přiblížit, čím je tento region významný.

2 Cíl a metodika práce

Cílem mé bakalářské práce je analýza současných výukových programů a hledání příčin nízkého zájmu o ně ze strany školských zařízení. Podrobněji se snažím rozebrat a vysvětlit, co znamená pojem „Terénní výukový program“, jaký může mít význam v rámci teoretické a praktické výuky a jaká je jeho škála možností. V současné době působím jako lektor ekologických výukových programů a zároveň pracuji v osvětovém a poradenském ekocentru, kde řídím občanské sdružení zabývající se ochranou přírody. Při své práci kladu důraz na využívání environmentálních programů a věnuji se jejich problematice. Dalším cílem práce bylo zpracovat návrh a úpravy vybraných Ekologických výukových programů (dále EVP). Pro všeobecnou představu, o co v jakém programu jde, jsou některé z EVP popsány podrobněji. Velmi důležitá je i evaluace a marketing, protože bez zpětné vazby a zhodnocení se těžko takový program vylepší. Pro splnění jeho účelu, je zapotřebí i marketing, bez kterého by se výuka nemohla vůbec realizovat. Taktéž ani bez studentů a škol, pro které jsou programy určeny. A to je jedním z hlavních důvodů, proč programy co nejvíce propagovat. V první řadě musí zaujmout zejména pedagogy škol, následně však i studenty a přesvědčit je, že právě on je tak výjimečný a že právě Železnohorská oblast je ta pravá, kam mají přijet na exkurzi. Koncipován je nejen pro místní školy, ale i pro školy ze vzdálenějších míst.

Součástí práce bylo zhotovení dotazníku na téma: Terénní výukové programy pro střední školy, který byl zaslán prostřednictvím internetové pošty do vybraných škol v rámci České republiky. Jeho výsledky jsou shrnuty v kapitole 5.

3 Teoretická východiska

3.1 Železnohorský region a ochrana přírody

Železné Hory, nejbližší vrchovina v polabské nížině, začínající u Týnce nad Labem a táhnoucí se jihovýchodně až k Hlinsku, kde se spojují s Českomoravskou vysočinou. Hřeben Železných Hor postupuje mimo vlastní Chrudimsko. Severovýchodní svah se honosí značnou členitostí a krajinářskou mnohotvárností, která činí kraj poutavým a zajímavým i cizímu turistovi. Je rozryt množstvím údolí, údolíček se stráněmi lesnatými nebo skalnatými, tu idylicky půvabnými, tam divoce romantickými. Najdeme tu chráněné oblasti vlhkomilné a suchomilné květeny a květeny českých hájů, četné zříceniny hradů, zámek Slatiňany s hippologickým muzeem, Mydlářovský dům v Chrudimi, sad jedlých kaštanů v Nasavrkách, dále přehradu Sečskou, Křižanovickou a Práčovskou, četné rybníky, i lomy v Prachovicích a ve Vápenném podole.

Železné Hory jsou bez nadsázky geologicky nejkomplikovanějším územím našeho státu. Vystupuje zde celá řada geologických útvarů. Samotný název Železné Hory je prastarého původu, který byl vzkříšen a zaveden geologem J.Krejčím po r.1870. Vystupují zde nejstarší u nás zjištěné horniny, a to břidlice a droby starohorního (proterozoického) stáří. Dále se zde nalézají prvohorní usazené horniny kambria, ordoviku a siluru se zbytky dávného života prastarých moří, především pozůstatky graptolitů, trilobitů a měkkýšů.

Oblast Železných Hor je bohatší na lesy, má drsnější podnebí, a proto rozsáhlejší rezervace na rozdíl od zbytku Pardubického kraje, který je díky kulturní stepi převážně nížinný a kde je příroda značně změněna intenzivním zemědělstvím. Ale i Chrudimsko, na kterém se Železné Hory nacházejí a které svou geografickou polohou spojuje botanický obraz květeny polabské s květenou podhorskou, doznalo značných Ještě kolem r.1887 zde univerzitní profesor Dr.Ladislav Čelakovský a další botanici obdivovali slatinské louky „Vorliny u Slatiňan“ jako přirozenou botanickou zahradu kde se mimo jiné nacházela kostilomka obecná

jakožto poslední místo v Českých zemích (zmíněno v Resulate der botanischen Durchforschung Böhmens). Dle Presla je její jméno odvozeno od zkušeností ve Švédsku a Dánsku, „že dobytek nažrav se jí, prý chromne a kosti se stávají velmi křehkými“. Snad i tyto zprávy urychlovaly vysušování luk a zaniknutí této vzácné rostlinky.

DUŠÁNEK, František. *Ochrana přírody a krajiny: Sborník k výstavě ochrany přírody a krajiny*. Pardubice: Krajský národní výbor Pardubice a Čedok – národní podnik, 1961.

3.2 Historie dobrovolné ochrany přírody v ČSR a počátky ekovýchovy

Po odmlce, který způsobil zánik Svazu pro okrašlování a ochranu domoviny r.1951, (sdružující přírodovědce a přátele přírody od r. 1904) , vznikl 5.9.1958 pod záštitou nejstarší dobrovolné kulturní organizace v našem státě „Společnosti Národního muzea v Praze“, Sbor ochrany přírody. Snažil se uchovat alespoň část ušlechtilých tradic české ochrany přírody a navíc prosazoval nové, pokrokovější a ekonomicky významnější myšlenky, zejména komplexní ochranu životního prostředí člověka. Členskou základnu měl na území celé naší republiky a pracoval bez jakékoliv podpory. Pro potřeby svých členů vydával brožury, sborníky, letáky a podílel se na rozhlasových a televizních pořadech, konferencemi a stovkami exkurzí. Předseda sboru pan Otakar Leiský věřil spolu s ostatními členy, že nemají – li se velké kulturní, zdravotní a národohospodářské ztráty vznikající z nesprávného vztahu části veřejnosti zvětšovat, je třeba se vznikem svazu neotálet. Sbor velmi dobře spolupracoval s krajskými středisky památkové péče a ochrany přírody, někteří členové se stali zpravodaji ochrany přírody. Úspěšně se tak rozvíjelo mapování chráněných druhů rostlin, živočichů, starých stromů, geologických výtvarů i negativních zásahů do přírody. Odborně fundovaní členové pracují nejen v inventarizačních průzkumech

rezervací, ale i s mládeží. Ve výuce ve škole, zaměřené především technicky, se nedaří prosadit komplexnější výchovu v ochraně přírody. Paní profesorka Eva Olšanská přispívá do POZNEJ a Chraň! - zpravodaje SM obvodu Sboru ochrany přírody o známé Veverce Terce, literárně neobvyklého díla. Vyzývá: „Máte-li zkušenosti s prací pro mládež, založte Zálesácký oddíl. Pořádejte vycházky do přírody, při kterých vštěpujete svým svěřencům vedle základních zásad chování Zálesáka v přírodě, též poznatky z biologických oborů, aby se naplnilo heslo Sboru ochrany přírody: P o z n e j a c h r a ň ! “

Poznej a chraň: Zpravodaj Severomoravského obvodu Sboru ochrany přírody. Ostrava-Přívoz, Korejská 12: Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody, 1968, roč.

Sbor ochrany přírody nebyl samostatnou organizací, neměl vlastní právní subjektivitu, nemohl vytvářet decentralizované složky, a tím nemohl zabezpečovat plně ani své poslání. V době normalizace byl tedy přetransformován na TIS – zkratka Svazu pro ochranu přírody a krajiny v ČSR (dále jen TIS) a Slovenský svaz ochránců přírody v SSR. TIS byl ministerstvem vnitra schválen 28.8.1969. Stejně jako Sbor ochrany přírody, tak ani TIS, byť usiloval o začlenění do Národní fronty, nemohl počítat s žádnou finanční podporou od státu. Jediným příjmem byly členské příspěvky.

3.2.1 Dorost TISU a výchova k ochraně životního prostředí

Problematika výchovy k ochraně přírody a vytváření kladného vztahu k přírodě živé i neživé přírody je nedílnou součástí výchovně-vzdělávacího obsahu práce škol. Je součástí dialekticko-materialistické světonázorové výchovy. Bohužel však nebyla tato výchova zajištěna na žádném typu školy v takové míře, jak by bylo v tehdejší přetechnizované době potřebné. Vztah k ochraně přírody a životnímu prostředí byl na gymnáziích zdůrazňován v biologii a v geologii. Nebyl zde ale prostor pro zobecňující ekologické poznatky, pro

zvýraznění správně chápaného vztahu “člověk-příroda“ Zejména je nutné podtrhnout potřeby této praxe ve školách, kde se biologické vědy nevyučovaly vůbec. Mimo gymnázia šlo o celé střední odborné a učňovské školství. O to víc byl potěšující v těchto souvislostech značný zájem mládeže i některých učitelů o otázky ochrany přírody a členství v TISU.

Depeše pro kluby mladých ochránců přírody: příloha členského zpravodaje TISU. 1972. vyd. Praha: TIS 1972, s. 26.

Je nemálo pedagogů, kteří se svým zájmem a angažovaností získávali v mnoha žácích nadšené stoupence ochrany přírody. Ti pak aktivně spolupracovali se státní ochranou přírody, nebo se stávaly členy Klubu mladých ochránců přírody TISU. Severomoravský oblastní výbor organizoval práci s ochranářským dorostem v národním měřítku, pro které vydal metodickou brožuru s názvem “Depeše“, z nichž se zájemci poučí nejen o sezónních botanických a zoologických zajímavostech, ale hlavně zde jsou obsaženy metodické pokyny pro ochranářskou práci v terénu. Četné kluby se staraly o očistu přírody výrobou budek, krmítek, o výsadbu zeleně a remízků. Věnovaly se strážní službě, přednáškám, školním a rozhlasovým relacím, exkurzím apod. Ostravští se rovněž podíleli na I. přehlídce odborných filmů o ochraně životního prostředí nazvané E K O F I L M. Přehlídka byla slavnostně zahájena 5.6.1970 a promítaly se filmy ze 17 zemí. Tento den vyzvala Organizace spojených národů vlády zemí celého světa, k zvýšení zájmu o péči o životní prostředí světa.

3.3 Historie dobrovolné ochrany přírody a ekovýchovy na Chrudimsku

V našem regionu Pardubického kraje se zabýval organizováním systematické ochranářské práce PHDr.František Dušánek, ředitel hospodyňské školy v Chrudimi. Zastával dlouhá léta funkci krajského

konzervátora státní ochrany přírody. Za první republiky přednášel pedagogiku a přírodní vědy v semináři pro učitele zemědělských škol v Chrudimi, působil jako ředitel státního pedagogického semináře nebo přednášel didaktiku absolventům vysoké školy zemědělské a pedagogiku a psychologii na ústavu pedagogickém

Prispíval do časopisů Vesmír, Přírodopisné listy a do Pedagogického věstníku. Mezi jeho významné spolupracovníky patřili botanička Božena Cibulková, Otto Schütz, ředitel vlastivědného muzea Chrudim. Při tomto muzeu by ustaven 24.9.1964 Klub přátel přírody Jeho předsedou se stal další spolupracovník PHDr.Dušánka, ředitel berní správy František Horáček. Mezi činnost klubu patřila spolupráce se školami Významným členem klubu byl básník a publicista, Vlastimil Bálek, který významně prosazoval novou CHKO Železné Hory. Zasloužil se i o vlastivědnou stezku "Krajem Chrudimky". R.1969 založili novou organizaci TIS v Chrudimi.

Příroda Chrudimska: Okresní úřad Chrudim 1992. Chrudim: Referát ŽP OÚ Chrudim, 1992.

Nepublikovaný dokument

KSSPPOP. *K pětaosmdesátinám PhDr.Františka Dušánka.* Ing.Jaroslav Macák.

Pardubice, 1973, 2 s.

3.3.1 Historie PR Habrov

Toto chráněné území leží v k.ú Topol, nedaleko Chrudimi. Jedná se o zbytek původní dubohabřiny s typickou hajní květenou, ležící na chráněném východním svahu s opukovým podkladem. Vedle habru a dubu je zde zastoupena ještě lípa, jasan a javor babyka, která je zde ve formě mohutných stromů. Rostlinný pokryv tvoří v časném jaru množství dymnivky duté, kopytník evropský, plicník lékařský, zapallice žluťuchovitá a další jarní byliny, později typická bažanka lesní. Na zachování této lokality upozornil již v r.1923 konzervátor ministerstva školství a osvěty, Dr. František Dušánek. K naplnění jeho iniciativy

došlo až v roce 1948, kdy byla 5.11. výnosem MŠVÚ č.216647/48 zřízena Státní přírodní rezervace s názvem „Habrov“ o výměře 8ha. Toto chráněné území má řadu zvláštností.- Je to prokazatelně 1.chráněné území na okrese Chrudim - Rozděluje ho železniční trať a v době parního provozu zde byly udržovány tzv. protipožární pásy zamezující rozšíření požáru od jiskry lokomotivy O její údržbu se po jejím založení starali žáci ze ZŠ Topol ve formě tzv. Hlídek ochrany přírody (HOP), založených dle časopisu ABC. Po zrušení školy v 60 letech, bylo toto chráněné území méně navštěvováno a dokonce mělo být zmenšeno na polovinu vyjmutím ochranného pásma. V této situaci r.1980, se nově založená SMOP při Semenářském statku Chrudim, inspirovala diplomovou prací studenta pedagogické školy Schutze, syna ředitele okresního muzea Chrudim. Uváděl v ní možnost využití tohoto chráněného území při ekovýchově mládeže. SMOP zde postupně budovala terénní základnu, která umožňovala svým členům zapojení v praktické ochraně přírody (čištění protipožárních pásů, likvidace buřeně). SMOP byla též iniciátorem zvětšení chráněného území o archeologické naleziště z dob neolitu, při jejímž výzkumu též vypomáhala. Proto bylo území vyhláškou č.40 z 20.11.1990 tehdejšího ONV Chrudim zřízeno jako Chráněný přírodní výtvar (CHPV) „Habrovské stráně“ (obklopující SPR Habrov) o výměře 19,3ha. Další osudy Habrova jsou již totožné s historií základní organizace 44/16, která si při svém založení 11.9.1991 dala do názvu „Klub ochránců SPR Habrov“. (Roku 1995 se s ní sloučila i původní organizace ZO ČSOP 44/02 Chrudim.) Současně převzala i základnu po SMOP, zaniklé novou legislativou. Dle nové terminologie ze zákona 114/1992 Sb. území bylo přejmenováno na „Přírodní památku Habrov“. Při vypracování nového plánu péče bylo chráněné území zvětšeno a 29.4.1996 přejmenováno na „Přírodní rezervaci Habrov“ s výměrou 20,60ha. Tento čtvrtý název je snad již poslední a pro „Klub ochránců SPR Habrov“ je stěžejní náplní. R.1995 zde vybudoval na 120 let starém odvodnění tůň pro obojživelníky. V současné době je zde obnovován ovocný sad s původními starými krajovými odrůdami.

Zpravodaj Českého svazu ochránců přírody: ochrana přírody a

krajiny Pardubického kraje. Česká Třebová: Krajské sdružení základních organizací Českého svazu ochránců přírody Pardubického kraje, 2011, roč. 2011, I. *Zpravodaj Českého svazu ochránců přírody: ochrana přírody a krajiny Pardubického kraje*. Česká Třebová: Krajské sdružení základních organizací Českého svazu ochránců přírody Pardubického kraje, 2011, roč. 2011, I.

3.3.2 Hlídka na ochranu přírody v Topoli

O dodržování platných předpisů ve vztahu k chráněným územím, pečovala řada dobrovolných pracovníků, kterým říkalo „Zpravodajové ochrany přírody“. Jim byly nápomocny mladé kolektivy, například přírodovědné vlastivědné kroužky, nebo pionýrské hlídky ochrany přírody. Na Chrudimsku byl jako první pionýrský kolektiv tohoto druhu založen v Topoli. Snaha vlastivědného muzea v Chrudimi a správy školy v Topoli byla v té době, kdy ještě nebyla vůbec známa celostátní akce „Hlídek na ochranu přírody“, takřka průkopnická. Bohužel, když se v časopise ABC objevovaly impulsy k zakládání hlídek na ochranu přírody, muzeum nechtělo dále zasahovat do chodu topolské hlídky, jelikož jejich organizaci přejímal přímo okresní konzervátor. Domnívalo se, že zde vyroste nová dobrá organizace. Čas ovšem ukázal pravý opak. Orgány památkové péče a ochrany přírody byly zatíženy jinými problémy a tomuto tématu věnovaly minimum času. Hlídky sice ustaveny byly, ale bez koordinace a řízení nemohly dosahovat žádných výsledků. Hlídku habrovské rezervace čekala z důvodu zrušení školy odmlka a posléze její přesun do obce Kočí.

3.3.3 Habrov ve školní praxi dle Jana Schütze, 1966

Vyučování přírodopisu na základních školách a biologie na středních školách dávalo žákům a studentům ucelený obraz o živé a neživé přírodě a o zákonitostech jejího vývoje. Přispívalo k jejich

všestranné výchově, pěstovalo u nich lásku k přírodě, estetické cítění, a vedlo i k aktivní účasti v ochraně přírody. Výuka většinou probíhala ve třídách, kde byly žákům k dispozici přírodniny, nebo na školních pozemcích. Ne tak často probíhala výuka na vycházkách a exkurzích. Učitel také žáky seznamoval se základními způsoby zkoumání přírodních jevů, které prohlubovaly zájem žáků o biologické vědy. Např. v botanice se seznamovali se stavbou a funkcí orgánů rostlinného těla, probírali významné čeledě a učili se je poznávat. Exkurze do přírody doplňovalo sledování časopisů, filmu, soutěží (např. biologická olympiáda.) Právě rezervace Habrov byla pro botaniku vhodná především v době jarního aspektu, kdy je kvete nejvíce rostlinných druhů. Měla předpoklady, aby se v ní našly a demonstrovaly byliny, stromy, keře, kde žáci se přímo mohli naučit rozeznávat části těla rostlin, květy a plody, dřeviny, byliny, tvary listů, jednotlivé druhy květenství, a další.

Doporučení: Co jsou to rezervace a proč se zřizují ?

Ochrana jednotlivých druhů květeny. Ukázky rostlin a seznámení s habrovskou květenou. Možnost rozdělení pomůcek jako jsou lupy, poznámkové bloky, vaky na přírodniny, dalekohled a další. Prohlídka rezervace a seznámení s rozdíly jednotlivých stanovišť (květnatá louka, dubohabřina, sad apod. Možnost rozdělení do skupin. I. skupina bude sledovat biotické faktory – počasí, teplotu, odebere vzorky v lese, na louce a v mokřadu, II. skupina určí rostlinstvo a III. skupina zoologii.

Všechny skupiny provedou fotodokumentaci a nakonec zhodnotí ve škole své výstupy před ostatními.

SCHÜTZ, Jan. *Přírodní rezervace Habrov: Diplomová práce 1966.* Diplomová práce. Pedagogická fakulta v Hradci králové.

3.3.4 Přehled o činnosti SMOP při Semenářském státním statku Chrudim od dob jejího založení

Roku 1979 vznikl zájmový pionýrský oddíl „Ochránci přírody“ jehož členové byli z různých škol a dále z mysliveckého kroužku při

Domově dětí a mládeže (bývalý Okresní dům pionýrů a mládeže Chrudim). Tento oddíl v přihlášce do soutěže o „Cenu brontosaura“ si dal za hlavní cíl trvalou péči o SPR Habrov. Byly zde potřebné různé kde různé úpravy a zásahy vedoucí k zlepšení celkového stavu. Oddíl se dokonce účastnil krajského kola „Zlatého listu“ a v podmínkách soutěže popisoval svou činnost. Mimo jiné se podíleli každoročně na čištění protipožárních pásů (rezervací projížděl tehdy parní vlak) a v zalesňování i ožínání listnatých stromů. Roku 1980 vznikla myšlenka vybudování trvalého objektu a jeho vybavení potřebným náradím. Vystala i potřeba dozoru v rezervaci a okolí, neboť jezdecký oddíl při Střední zemědělsko technické škole Chrudim (dále SZTŠ Chrudim) poškozoval podrost rezervace a působil škody i na archeologických vykopávkách prováděné v její blízkosti v objeveném hradišti z doby 2 tisíce let př.n.l. I to byl jeden z důvodů vzniku Stanice mladých ochránců přírody, (dále SMOP) založené 28.11.1980. Garanti stanice byli zástupci ZV ROH Semenářského státního statku Chrudim, JZD Tuněchody, OV SSM Chrudim, OV ČSOP Chrudim, Odbor školství ONV Chrudim, Odbor kultury ONV Chrudim, dále SZTŠ Chrudim. Cílem bylo vypěstovat vztah dětí k zemědělství a k ochraně přírody. Zájmovým oddílům bylo umožněno plnit podmínky soutěže „Zlatý list“, spolupráce s Hnutím Brontosaurus, členům mysliveckého kroužku plnit možnost praktické přípravy na Zlatou srnčí trofej. Seznámit žáky s prací v zemědělství, šlechtitelství, ochraně přírody i s myslivostí a tímto způsobem působit na volbu povolání

SMOP při Semenářském státním statku Chrudim od dob jejího založení dobře spolupracovala s rostlinolékařskou správou, která využívala členů kroužku při zimním sčítání dravců. Tuto akci někteří použili pro biologickou olympiádu na téma: „Závislost dravců na polní plodiny“. Po několikerém sčítání hrabošů na porostech jetelotráv členy SMOP, byli rovněž požádání o umístění několika desítek berliček pro dravce na ohrožených plochách, což opakovali řadu let. Přímo v rezervaci na keřích brslenu bylo prováděno kontrolní sledování mšice makové, děti se podílely při sčítání ztrát na zasetých ozimech. Vedení stanice také

navrhlo, aby byl kolektiv instruktorů doplněn z řad žáků SZTŠ Chrudim. Toto zapojení studentů přineslo užší spolupráci SMOP se SZTŠ Chrudim. Studenti tak mohli využívat témat získaných touto novou spoluprací ve Středoškolské odborné činnosti v oboru Ochrana a tvorba životního prostředí. Dále nastala i úzká koordinace jezdeckého klubu při SZTŠ působícího v okolí SPR Habrov, např. spoluúčast při Hubertově jízdě.

Nepublikovaný dokument

STANICE MLADÝCH OCHRÁNCŮ PŘÍRODY PŘI SEMENÁŘSKÉM STÁTŇÍM STATKU CHRUDIM. *Přehled o činnosti SMOP*. 24.11.1982 1.1.1983, 25.10.1985.

Václav Cibulka, 1982, 1983, 1985.

3.3.5 Archeologie Pravěké hradiště Na hradě – v PR Habrov

Při výzkumech byly nalezeny štípané kamenné nástroje ze střední doby kamenné – mezolitu 10 000 – 5 000 př.n.l. , kdy zde byla výšinná stanice lovců sběračů. V mladší době kamenné v období neolitu kolem r. 4 000 př.n.l. zde nacházíme sypanou hradbu, příkop, dřevěnou palisádu a keramické nálezy lengyelského kulturního okruhu (mladší období kultury s moravskou malovanou keramikou) . Dodnes jsou v terénu patrné stopy opevnění, které jsou pozůstatkem hradiště z období lidu popelnicových polí ze starší doby železné. (Slezskoplatěnická kultura 6/5.stol. př.n.l.), kdy byla původní hradba zvýšena a zesílena. Stejně jako v mladší době kamenné zde byl vnitřní prostor hustě zastavěn. Z mladších období v prostoru hradiště je nalezena keramika doby laténské, hradištní a středověká.

Význam opolského hradiště spočívá v dokladech o existenci nejstaršího známého hradiště z konce neolitu v Čechách, související s kolonizací východního okraje země lidem s moravskou malovanou keramikou a unikátní nálezy ze starší doby železné (doby halštatské) a první v širší míře zkoumané hradiště slezskoplatěnické kultury v Čechách. Po jednorázovém dobytí hradiště , jeho zničení a opuštění se soudí, že později k výraznějšímu osídlení této výšinné polohy nedošlo.

Z tohoto důvodu byla zahrnuta vnitřní plocha opevnění hradiště na temeni návrší do ochranného pásma přírodní rezervace Habrov, jako kulturně a historicky významnou pravěkou lokalitu.

Zpráva o archeologickém výzkumu v Topoli a návrh památkové ochrany pravěkého hradiště „Na Hradě“ 15.1.1986 – ČSAV Archeologický ústav Praha 1 – PhDr.Miloš Vávra a PhDr.Miroslav Richter V Chrudimi 3.4.1959

3.4 Historie – Ekologická a environmentální výchova

Každý soustavný program v oblasti výchovy k péči o životní prostředí by měl zahrnovat šest hlavních stadií.

1. *„Probuzení zájmu – ohlášení vycházky do lesa s lákavou motivací/ netradiční forma výuky, výlet s tajným či naopak přesně stanoveným cílem, stanovený cíl poznání: Co teď v lese kvete ? Proč nerostou houby na nástěnce ve škole či táboře, předběžná beseda , promítnutí filmu o lese, četba úryvku z beletrie nebo umělecko – naučné literatury“.*

2. *„Poskytnutí informací – zpravidla výklad pedagoga v terénu o základních složkách prostředí, jejich vzájemných souvislostech, funkcích, vývoji a změnách, produkčním i mimoprodukčním významu např. Lesního ekosystému, využití speciálních služeb – exkurze vedená odborníkem, zastávky na naučné stezce s vysvětlujícími texty, případně celá speciálně naučná lesnická stezka“.*

3. *„Vzdělávání ve znalostech a dovednostech – účastníkům programu určit úkoly k samostatné činnosti / jednotlivě nebo po skupinách, úměrně věku a dalším předpokladům účastníků a přiměřeně k časovému limitu celého programu: pozorování, průzkumy, vyzkoušení*

ekologických, ochranářských technik – vše pod odborným pedagogickým vedením.“

4. *„Cvičení v rozhodování – např. simulační hra na lesního hospodáře, / umístování staveb, kde se má těžít – vše s ohledem na ochranu prostředí“.*

5. *„Formulace pravidel chování a jednání – vedoucí programu nebo účastníci sami či obě strany společně stanoví určitý řád pro vlastní chování – jak se má chovat houbař, rekreant, občan“.*

6. *„Zapojení do konkrétní akce – účastníci programu v navštíveném úseku lesa nebo jeho určité části provedou bezprostředně určitou práci ochranného charakteru – vybudují ochranný kryt na mravenišťem při frekventované stezce apod. - nebo pro další činnost naplánují rozsáhlejší akci.“*

Stežky k přírodě. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. Ediční řada praktické příručky pro učitele. ISBN 80-04-22378-8.

3.4.1 Vývoj ekovýchovy od roku 1990

Pojem výukový program se objevil v oficiálním statistickém výkazu již v roce 1999. Na 7. veletrhu výukových programů vzešla následná definice:

„Výukový program je interaktivní výchovně vzdělávací lekce, jejímž cílem je upevnění, prohloubení a rozšíření učiva všech stupňů škol v souladu se školními vzdělávacími programy. Výukový program probíhá zpravidla mimo budovu školy, ve středisku ekologické výchovy nebo v přírodě apod.“

Ekologické výukové programy jsou souhrnným označením programů s obsahem ekologickým (v užším, tj. v odborném slova smyslu), environmentálním (životněprostředovým), resp. biologickým

nebo ochranářským (zabývajícím se ochranou přírody a krajiny). Jejich společným jmenovatelem je zřetelný důraz na osvojování si ekologického myšlení, na nekonzumní hodnotové orientace a na spoluzodpovědnost člověka za stav životního prostředí.

Podstatnou roli hraje aktivizace žáků s obohacováním o praktické poznatky, mezi něž patří určování rostlin, živočichů a dalších přírodnin spojený s monitoringem stavu životního prostředí. Volba obsahu programů i ekopedagogických metod musí být úměrná nejen věku, ale i zkušenostem žáků a úrovni jejich ekologického vědomí.

3.4.2 Ekopedagogovo osmero

1. EVP má přesně vymezený cíl s jasným ekologickým rozměrem a důrazem na souvislosti

2. EVP je vždy odborně správný a aktuální (Soulad mezi sdělovanými a skutečnými postoji lektora zvyšuje důvěryhodnost a účinnost jeho působení.

3. Obsah EVP navazuje na osnovy vyučovacích předmětů a podle možností zahrnuje náměty, jak v daném tématu pokračovat ve škole. Zřetelná návaznost EVP na učební osnovy a na vzdělávací standardy je potřebná ke zdůvodnění účasti žáků na programu , ale i pro motivaci pedagoga k návštěvě střediska. Usilujeme o zpětnou vazbu v podobě kritických názorů učitelů na obsah a formu EVP.

4. Ekopedagogové nezahlcují děti a neohromují celým objemem svých vědomostí

5. V rámci EVP využíváme mj. také aktivizující a interaktivní metody založené na vzájemné spolupráci a komunikaci dětí.

6. Při EVP využíváme originální učební pomůcky.

7. Součástí EVP je vždy závěrečné opakování s aktivní účastí dětí.

8. Každý účastník si z EVP zpravidla odnáší domů vlastní výrobek

Právní zakotvení ekologické výchovy, environmentálního vzdělávání a osvěty – usnesení vlády ČR 232/92 ke strategii státní podpory ekologické výchovy ČR na 90.léta, které uložilo mimo jiné

vytvářet podmínky pro zařazení ekologické výchovy do přípravy posluchačů všech pedagogických oborů jednotlivých středních škol a vysokých škol. Dále byla ekologická výchova začleněna do dalšího vzdělávání učitelů a výchovných pracovníků všech typů a stupňů škol a středisek mimoškolní výchovy.

Mezi další stěžejní zákony patří například zákon č.17/92 Sb. o životním prostředí, zákon číslo 114/92 Sb. o ochraně přírody a krajiny (zde se v § 79 uvádí, že Ministerstvo životního prostředí spolupracuje s Ministerstvem školství mládeže a tělovýchovy v zajišťování ekologické výchovy a vzdělávání. A zákon 124/98 sb. o právu na informace o životním prostředí, který v §13 zmiňuje podporu na vzdělávání široké veřejnosti, se zvláštním zaměřením na děti a mládež v oblasti ochrany životního prostředí.

Posláním didaktiky Ekologické výchovy je přispívat k nesobeckým postojům a střídmosti v nárocích hmotných a energetických, k utváření ekologické kultury osobnosti (jde o připravenost a způsobilost k řešení sociálních, ekologických, kulturních a politických problémů), jež se projevuje citem a úctou k přírodě a ohleduplností k příštím generacím. Projevuje se zájmem učitele o názory žáka, než o klasické „biflování“ toho, co se píše v učebnici a nebo to, co říkal pedagog. Snažíme se o naslouchání názorů jiných lidí a respektování jiných úhlů pohledu na řešený problém. Nejde zde o objem poskytnutých informací, ale o jejich aktuálnost, začlenění do náležitých souvislostí a o jejich aktivizující vliv. Žáci a studenti by neměli na naši otázku týkající se jejich osobního názoru odpovídat neví, nýbrž říct, že dle jejich názoru, znalostí a vědomostí je to tak a tak. Jde o vštěpování kritického myšlení, neuhýbající před existujícími rozpory a odlišnými názory, umět řešit konflikty a argumentovat. Dominantní snahou ekologické výchovy je maximální využívání bezprostředního kontaktu s přírodou, jako přímá pozorování v biotopech a práce s živými přírodními. V interiéru školy nelze dětem poskytnout ani při sebelepší technice, dovednosti a návyky, které získávají při terénních exkurzích.

Klade důraz na myšlení a jednání v souvislostech, např. v ekosystémech, sounáležitostí s kulturním prostředím či mezi

společenskými a přírodními jevy. Informacemi nejsou míněna pouze data z internetu a dalších médií, vědomosti získané z učebnic. Zahrnujeme zde i hodnocení dopadů lidských zásahů na ekologickou stabilitu, vlastní pozorování živých organismů v biotopech a osobní zkušenost z terénní práce.

Mezi dovednostním, zkušenostním a prožitkovým zřetelem ekologické výchovy zahrnujeme kontakt s živou přírodou. Jde např. o manuální práci v přírodní rezervaci, pozorování žab, péči o domácí zvíře, např. kozu nebo ovci. Aktivizují se zde postoje a činy, které předem zvažují důsledky lidských zásahů do životního prostředí a cílevědomě dávají přednost řešením pro přírodu únosnějším a šetrnějším. V péči o přírodu jde o schopnost, umět se vcítovat nejen do problémů jiných lidí, ale snažit se citlivě vnímat potřeby veškerých živých organismů, smýšlet a jednat vždy se slušností a citem. Zde nejde o změkčilost, nýbrž o jeden z významných cílů ekologické výchovy.

3.4.3 Didaktická specifika adolescentů

Základním znakem je hledání svého místa ve světě a vlastní totožnosti, umí se snadno nadchnout a pustit se do velkých činů. Bývají velmi kritičtí, umí pochopit velmi složité zákonitosti přírodní, rádi se dovídají nové skutečnosti. Vedoucí není vůdce, ale spíše průvodce a vede studenty vlídně a přátelsky.

Ve zřeteli sociálním, pospolitostním a postojovém využíváme týmové a skupinové práce, při kterých žáci spolupracují na výsledných výstupech. Další důraz je kladen na nenásilí a na zušlechťování mezilidských vztahů tvořící součást zdravého životního prostředí. Výchovou činem např. učíme nespoléhat se jen na státníky a úředníky. Třeba v péči o rozkvět okolí obce si pomáháme sami, když lidem není jedno, jak to u nich za humny nebo na návsi vypadá a co se zde děje. Studenty učíme uplatnit jejich nápady. V péči o území jim umožňujeme osobní podíl na managementu chráněných území, kdy si utvoří představu o práci. Např. při úklidu skládky na prvosenkové louce bude jedinec těžko v dospělosti vozit odpad do přírody, což není nevýznamný

výsledek. Studenty bereme jako partnery, snažíme se vše připravit tak, aby byli úspěšní a chválíme je. Případné neúspěchy nevyčítáme, spíše srozumitelně rozebereme jejich příčiny. Pozitivními postupy převažují nad negativními.

Průvodce praktickou ekologickou výchovou: metodická příručka pro začínající učitele a pedagogické pracovníky středisek ekologické výchovy. 2000. vyd. Brno: Rezekvítek Brno, 2000. ISBN 80-902954-0-1.

3.4.4 Ekologická výchova ve školách na počátku 90 let 20.století

Na počátku 90 let tu byly první pokusy o systematictější začlenění ekologické výchovy do přípravy a dalšího vzdělávání učitelů na pedagogických a přírodovědeckých fakultách, v Brně, Praze a Bratislavě. Cílem bylo zavedení ekologické výchovy na všech stupních a typech škol na celém území našeho státu a její prolínání se všemi předměty. Dále, široké využití pobytu v terénu, mimo učebnu, blokového vyučování a účast v různých projektech ekologické výchovy. Obdobné využití i při lyžařských kursech, výletech, exkurzích a prosazování praktické ekologické výchovy jako pravidelné součásti školní výuky. Dále organizací soutěží a zapojování škol do ekologických projektů. Střediska ekologické výchovy měla nerovnoměrnou síť a byla závislá výhradně na nadšení jednotlivých osob. Ta existující měla nedostačující zázemí. Šlo o problémy v personální oblasti, kdy nebyl dostatek prostředků na profesionální zaměstnance, prostorová, materiální a především finanční, kdy fundraising zabral více jak 50 % času, na úkor výchovné práce. Cílovým stavem bylo vytvoření sítě středisek EVVO různých provozovatelů, které by se zabývaly přímou výchovnou a vzdělávací činností, osvětovým a informačním působením na veřejnost, vstřícnými pracovními vztahy s různými státními orgány, pobytových center, a terénních základen s výukovými plochami. Základním východiskem pro ekologické vzdělávání a výchovu v této oblasti je proces nenásilného včleňování uvedené problematiky do výuky škol všech typů, zaváděním nových předmětů i studijních oborů dle potřeby praxe a možnosti škol, a podporou ekologického vzdělávání učitelů.

V osnovách přírodovědných předmětů a zeměpisu byly vyčleňovány potřebné hodinové dotace pro vycházky, exkurze a praktická cvičení v terénu. Tím byly vytvářeny podmínky pro ekologické vzdělávání a výchovu v přímém kontaktu s přírodou. MŠMT počítalo se zařazováním ekologické problematiky do tematických okruhů žákovských soutěží.

Strategie ekologické výchovy v ČR a SR z pozice nevládních organizací. Brno: Publikačné stredisko Stromu života Adrián, 1992.

3.4.5 Nestátní neziskové organizace

Osamocení občan nemá při řešení environmentálních problémů velké možnosti. Větší šanci při prosazování návrhů je jeho zapojení v občanském sdružení a nevládních organizacích. Pro velkou část populace ČR jsou však stále velkou neznámou. V situaci, kdy stát neochrání jeho zájem, přichází chvíle pro neziskovou organizaci. Může jít o stavbu hypermarketu v lokalitě, kam se místní občané chodí rekreovat, o stavbu bioplynové stanice, která bude negativním způsobem ovlivňovat ovzduší apod. Má možnost zapojit se do ekovýchovných kampaní, péče o chráněná území a další. Mimo to, že nevládní environmentální organizace pomáhají v péči o životní prostředí, zabývají se též ekovýchovou. Ještě roku 1992 byly programy pro školy v zařízeních specializovaných na ekologickou výchovu velmi omezené a fungovaly např. v Prachaticích, na Třebíčsku, v Brně aj.

Průvodce praktickou ekologickou výchovou: metodická příručka pro začínající učitele a pedagogické pracovníky středisek ekologické výchovy. 2000. vyd. Brno: Rezekvítek Brno, 2000. ISBN 80-902954-0-1.

PAVUČINA - sdružení středisek ekologické výchovy

Jde o sdružení založené r. 1996, vytvářející celostátní síť neziskových organizací specializovaných na ekologickou výchovu, vzdělání a osvětu. Činnost v oblasti ekologických výukových programů pro školy a vzdělávání pedagogických pracovníků je podmínkou členství. Kromě toho se střediska zabývají realizací akcí pro veřejnost, výstavami, poradenstvím, vytvářením didaktických a metodických publikací atd. Na

základě svých stanov podporuje např. odborný růst svých členů, dbá na kvalitu jejich činnosti a důvěryhodnost, udržuje pospolitost mezi členy, zastupuje, prosazuje a obhajuje společné zájmy členů ve vztahu k dárcům a k ústředním orgánům státní správy.

Ve spolupráci s občanským sdružením Apus se podílí na programu „Za Naturou na túru“. Jedná se o soubor výukových programů probíhajících ve vybraných chráněných územích 13 krajů České republiky, které učí o přírodě v přírodě. Společně se podíleli na nově vytvořené metodice terénní výuky a dokonce od března r.2012 zvou další střediska k zapojení do své sítě, pokud budou splňovat metodické zásady, případně poradí, jak tyto programy zlepšit.

Webová stránka

[Http://www.pavucina-sev.cz/?idm=12](http://www.pavucina-sev.cz/?idm=12): Poslání a činnost SSEV Pavučina. SDRUŽENÍ STŘEDISEK EKOLOGICKÉ VÝCHOVY PAVUČINA. *Poslání a činnost SSEV Pavučina*: <http://www.pavucina-sev.cz/?idm=12> [online]. <http://www.pavucina-sev.cz/?idm=12>. 2012 [cit. 2012-04-13]. Dostupné z: <http://www.pavucina-sev.cz/?idm=12>

Webová stránka

[Http://www.zanaturou.cz/o-projektu/](http://www.zanaturou.cz/o-projektu/): O projektu / Za Naturou na túru. APUS. *O projektu / Za Naturou na túru*: <http://www.zanaturou.cz/o-projektu/> [online]. 2010 [cit. 2012-04-13]. Dostupné z: <http://www.zanaturou.cz/o-projektu/>

3.5 Terénní výukový program

V současné době znamená terénní výuka pro učitele či lektory překonání celé řady organizačních, bezpečnostních, ale i metodických překážek. Tento způsob výuky ale skrývá velký potenciál, kterého by byla škoda nevyužít. Jedná se o programy, které probíhají v době školního vyučování, většinou v přírodně cenných lokalitách a trvají zhruba čtyři hodiny. Cíle těchto programů zahrnují rozvoj senzitivity, rozvoj postojů přátelských k přírodě a životnímu prostředí. Jsou zaměřeny na ochranu biodiverzity, management chráněných území, vývoj krajiny a

další související témata. Terénní výukový program je interaktivní vyučovací forma, jejímž smyslem je obohatit vzdělávání na všech stupních škol v ekologickém a environmentálním rozměru a s využitím osobního kontaktu s přírodou. Hlavní cíle spočívají v přijetí spoluzodpovědnosti za stav životního prostředí, kdy se využívá přímý pobyt v terénu. Dále by měly vést i k praktickému využívání získaných poznatků a dovedností a k porozumění příčin a souvislostí. Je zde propojováno téma ekologické, environmentální, biologické a ochranné, s důrazem na aktuální stav poznání.

3.5.1 Téma programu a cíl

Pokud tvoříme výukový program, výběr tématu a nastavení cílů je zcela zásadní. Téma sděluje, o čem výukový program vůbec bude. Cíl nám určuje, co si účastníci po skončení programu odnesou, ať to sou dovednosti, postoje, znalosti nebo hodnoty. Dle nich volíme metody a formy práce, které následně v programu využíváme. Je zde nutná návaznost i na rámcové vzdělávací programy, jelikož jsou určené pro žáky základních a středních škol v době školní výuky. Žáci by neměli být zahlceni informacemi, není zde zároveň vhodné, odbíhat od tématu, který nesouvisí s naším cílem. Program má vybrané hlavní téma a jasně stanovené cíle. Na lokalitě je lze názorně prezentovat. Cíl má výchovně – vzdělávací charakter, je jasně a konkrétně zformulovaný, navazuje na rámcově vzdělávací program průřezového tématu Environmentální výchova nebo Člověk a životní prostředí, rovněž podporují rozvoj klíčových kompetencí. Je vhodné, pokud organizátor po dohodě s pedagogem a v rámci svých možností, přizpůsobí obsah jednotlivým školním vzdělávacím programům a potřebám škol. Doporučuje se stanovovat vždy jen jedno hlavní téma, i když lokalita nabízí daleko více možností a zajímavostí. Předávané znalosti se doporučují zobecňovat, aby prezentované zákonitosti a principy ochrany přírody šly převést i do jiných lokalit a ekosystémů. Nemělo by jít tedy o poznání dané lokality, ale o to, aby byly pochopeny dané souvislosti. Významný je i samotný

pobyt v terénu, který zanechává citlivost žáků vůči přírodě a životnímu prostředí, což zahrnujeme do našich cílů. Pokud program připravuje sama škola, je to jednodušší protože zná úroveň znalostí žáků. Lektor ze střediska ekologické výchovy má možnost upravit výuku na základě hovoru s pedagogem, případně přímo s účastníky. U terénních programů, které probíhají v určité trase je třeba řešit i takzvané aktivity přechodové mezi jednotlivými zastaveními, kdy bychom měli předcházet mezi jednotlivými zastaveními, aby neztrácel spád a motivoval účastníky k zapojení po celou dobu. Velmi dobré je, pokud mají účastníci možnost neustále něco sledovat a zkoumat. Jednotlivé aktivity volíme formou motivační, zajímavou a zábavnou formou. Ovšem zábava by měla souviset s cíli, které jsme si vytyčili. Struktura by měla počítat dále s možnostmi lokality, s potřebami a schopnostmi účastníků, tak se zmíněnými cíli. Při tvorbě terénních EVP není možné vybrat ani doporučit konkrétní model učení, je třeba vždy zvážit, zda opravdu pomůže naplnit stanovené cíle. Mezi ně patří např. interpretace přírodního a kulturního dědictví, který se zabývá exkurzemi chráněných území, kde se vzbuzuje zájem o místo či přírodní nebo kulturní fenomén. Konstruktivistická pedagogika klade důraz na proces objevování vytváření nových poznání s formami evokace, uvědoměním a reflexí, či flow Learning se vztahem k přírodě s fázemi nadšení, pozornost, přímou zkušeností a sdílením inspirace. Při výukových metodách hraje důležitou roli např. počasí, které nemůžeme ovlivnit. V chladném počasí postupujeme jinak než v počasí horkém a dle toho bychom měli také postupovat při výběru aktivit. Nedoporučuje se žáky přesycovat informacemi a dbáme na to, aby se střídaly aktivity náročné na pozornost, které volíme na počátku, s aktivitami relaxačními. Je vhodné, zařazování i práce ve skupinách či ve dvojicích. Metoda – biologický průzkum

Patří to mezi skutečně atraktivní formy, je zde vhodné volit postupy. Např. získaná data můžeme následně dále využít a slouží nám pro porovnání. To se týká např. dat, získaných z botanického, ornitologického, nebo entomologického průzkumu. Zde počítáme s nezbytnou přípravou a následným hodnocením ve škole.

V rámci přípravy je důležitý výběr zajímavé lokality i to, jak jsme s ní sami seznámeni. Potom již víme, jak se proměňuje během ročních období, což nám práci velmi usnadní.

SMRTOVÁ, Erika, Radim ZABADAL a Zdeňka KOVÁŘÍKOVÁ.
Za Naturou na túru: metodika terénní výuky. Vyd. 1. Praha: Apus, 2012.
ISBN 978-80-260-1591-8.

4 Praktická část

Téma terénních výukových programů nebylo až do ledna 2012 významněji zpracováno. Byly pouze vydány doporučené metodiky pro Ekologické výukové programy, které zpracovalo Sdružení středisek ekologické výchovy Pavučina. Toto sdružení konkrétně terénní výukové programy více nerozebíralo, platilo pro ně doporučení, vztahující se na aktivity na střediscích, ve školách, apod. Těmto programům se věnovala okrajově celá řada SEV po ČR; v Pardubickém kraji s nimi započali ochránci přírody v Chrudimi, kde jsem zaměstnán a kde jsem ve spolupráci se ZŠ v Tuněchodech takový program vytvořil.

Na území Místní akční skupiny, (podrobněji tento pojem bude vysvětlený dál), která obklopuje Chrudim z téměř všech stran kromě té západní, je vydána publikace zabývající se různými Programy pro základní školy v Železných horách. Vychází z rámcových vzdělávacích programů a je určena pro 1.-9.ročník ZŠ s pružnou modifikací pro školy mateřské i střední. Jde o učení formou cílených a tematických výletů či exkurzí v rámci školní či mimoškolní výuky. Programy týkající se poznávání funkce přírody mají formu pozorování ekosystému, kde by se člověk neměl pouze rozhlížet, ale intenzivně vnímat vztahové a environmentální děje. Věnují se tématům: Ekosystém lesa, mechy, kaprad'orosty, vyšším rostlinám, sladkovodním rybám, obojživelníkům, ptákům lesa a vod, savcům, vodstvu, zemědělství, půdě, geologii, alternativním zdrojům energie a dalším.

Místní akční skupina, (dále MAS), je občanské sdružení podporující celkový rozvoj regionu realizací projektů nejen s využitím dotačních titulů ČR a EU a akcí metodou LEADER. Založena je na spolupráci veškerých subjektů ve venkovském regionu (obce, podnikatelé v zemědělství, cestovním ruchu, ve službách, zájmové sdružení, spolky, školy apod.). Jde zde o to, navázat přerušovaný dialog obyvatel venkovského prostoru a koordinovat jednotlivé akce subjektů tak, aby byly ve vzájemné shodě. Mezi stěžejní priority občanského sdružení patří např. péče o ochranu krajiny a životního prostředí a přirozený ráz venkova či pořádání vzdělávacích akcí.

Další institucí, která propaguje terénní ekologické výukové programy, je občanské sdružení APUS, které díky dotaci z EU vytvořilo s jednotlivými Středisky ekologické výchovy celou síť programů pro celou Českou republiku s Názvem za Naturou na túru. V našem nejbližším okolí šlo o Naturové území v Přírodní rezervaci Choltická obora a NPR Bohdanečský rybník. Z důvodu, že organizace ochránců přírody v Chrudimi, kde jsem zaměstnán, před dvěma lety kritéria výběrového řízení pro tento projekt, jsou v Pardubickém kraji zajišťovány Ekocentrem Viola z Broumova. Z důvodu velké vzdálenosti Choltic a Bohdanče od Broumova mne občanské sdružení Apus oslovilo o spolupráci pro rok 2012 a následující roky. Paní Vitnerová z ekocentra Viola zde neměla téměř žádné partnerské školy, a proto sem např. z důvodu udržitelnosti zajížděli žáci z Královehradeckého kraje. Dalším důležitým faktorem bylo i počasí, které je pro tento program stěžejní. Lektorka přijela s pozvanými žáky z Hradecka, ale z důvodu silného deště nemohl být realizován v daném čase. Naštěstí šlo o exkurzi studentů středních školy, a tak místo dopoledne proběhl po domluvě až odpoledne. Pokud by šlo o klasický den s vyučováním do 14 hod, nebylo by toto řešení možné. Zde se potvrdila zásada, že blízkost a znalost lokality je stěžejní, stejně tak jako povědomí místní organizace u škol. Osobně jsem měl možnost reagovat na otázku kantorů, pracovníků infocenter a dalších občanů, proč jsou zde nabídky broumovského ekocentra, když tu jsme my. Zmínil jsem, že jde o projekt, který významně pomůže pracovníkům všech středisek ekologické výchovy, jelikož výstupem bude první publikace, ryze zaměřená na tuto problematiku. Právě na jejím základě jsem byl schopný udělat analýzu našich nabízených programů, které jsou popsány v této bakalářské práci. Pro bakalářskou práci jsem zvolil podrobnější zpracování programu v PR Habrov a PP Ptačí ostrovy. Jsou to území pro mne dobře známá, jelikož se podílím na jejich ochraně dle Plánu péče, schváleném Pardubickým krajem.

4.1 Výukový program Ekocentra Zelený dům

4.1.1 Přírodní rezervaci Habrov

Práce v PR Habrov spočívá v managementu květnatých luk, které sekám křovinořezy nebo kosou. Stráň ve starém sadu je obhospodařována pastvou, kde využíváme především stádo ovcí s beranem, dříve to byly i kozy. Jelikož kozy musely být ke stromům přivazovány, jsou to přece jen temperamentnější zvířata, od jejich pastvy bylo upuštěno. Stalo se nám, že ovce skrz elektrický ohradník utekly. Důvodem byl hluk od kombajnů, sekajících obilí na nedalekém poli, který se údolím velmi silně a hlučně nesl. Díky tomu, že se ovce držely při svém beranovi, nebyl tak velký problém je následně nasměrovat zpět. Na stráni měli úkryt před nepříznivým počasím, čerstvou vodu a občas i suché pečivo, které jim tam nosí naši pracovníci a dobrovolníci. Jsou rovněž vítány všemi dětmi, které do Habrova přijdou. Jsou zde v jakémkoliv počasí od jara do zimy.

Během jara zde pozorujeme dubohabřinu plnou dymnivek dutých, jaterníků podléšek, orsejů jarních, sasanek hajních, což je ráj pro botaniky. Tento jarní aspekt je nejkrásnější v měsíci dubnu, a proto již ve třicátých letech minulého století doporučoval profesor Dušánek v tuto dobu exkurze do Habrova. Na louce v tůni máme možnost pozorovat vajíčka žab, larvy šídel, vážek. Loví zde splešťule blátivá, nebo čolek obecný, můžeme zde pozorovat dospělé i larvální stádia. Na okraji dubohabřiny a v přilehlých křovinách zde hnízdí mnoho druhů ptáků, výjimkou zde nejsou ani dravci. Na své si tak zde přijdou zoologové i hydrobiologové. Nad tůní se nachází starý a nový sad, kde jsou vysázeny staré a krajové odrůdy ovoce. Sad se dále táhne po celé jižní straně, až ke starému neolitickému hradišti. To je velmi zajímavé pro ty, kteří se rádi věnují historii, lidské činnosti a zemědělství. Z tohoto důvodu se jeví rozdělení skupin žáků na zoology, botaniky, a environmentalisty, kteří budou sledovat lidskou činnost v rezervaci a jejím okolí, ať je to vliv okolního zemědělství, působení turistů, jezdeckého klubu a dalších faktorů. Každá skupina se dále rozdělí na jednotlivce a každý bude mít svůj úkol, nebo část, kterou odprezentuje

ve škole po skončení práce v terénu. Nutnost je mít předem nachystané vybavení, jako je dalekohled na sledování ptáků spolu s kapesním atlasem a možným nahrávacím zařízením, které zaznamená zpěv, podle kterého se dá také později druh určit. Podobné je to i u žab, kde určujeme rovněž hlasy a tón skřehotání. Na jaře sledujeme i snůšku vajec v tůni, zda jsou v řetízcích nebo v kruzích, případně pulce nebo již malé žabky. Narazit můžeme rovněž na čolka obecného, ať jde světlou larvu, nebo o nápadného dospělce. Kromě nich zde sledujeme rovněž plazy. Častým návštěvníkem tůně je užovka obojková, která zde loví drobné živočichy a jež má úkryt v křoví či v nevysbíraných větvích, záměrně zde nechávaných. Nazapomínáme ani na drobné živočichy a hmyz. Na rákosinách sedává modré nebo červené šidélko, správným názvem motýlice obecná, kterou doplňují vážky. Oba tyto druhy mají své larvy v tůni, kde loví drobné živočichy. Pokud máme síťku, můžeme z tůně sebrat splešťuli blátivou, různý drobný plankton, který je možné pomocí mikroskopu následně v učebně určit, apod. Na louku, která se rozprostírá okolo zalétává celá řada motýlů, z nichž bych zmínil modrásky, babočky paví oko, které můžeme nalézt i na kopřivách, dále vřetenušky a další zástupce, kterých je bezpočet, včetně brouků. Může nás také překvapit sršeň obecná, proto na něj předem upozorníme, občas má hnízdo ve staré třešni v sadu. Zde už může probíhat pastva ovcí, můžeme zahlédnout i stopy po divokých prasatech, případně překvapíme zajíce a srny obecné, které se sem stahují z okolních polí. Na stráni se mohou vyžít botanici, kteří se zabaví určováním bylin. Roste zde např. třezalka tečkovaná, prvosenky, podběl, na podzim ocún jesenní. Se zoology se zastaví také u tůně, kde jsou rákosiny, žluté blatouchy bahenní, kostival lékařský, různé druhy ostřic a na hladině okřehek. V sousedním lese roste zapalice žluťuchovitá, dymnivka dutá, která tvoří četné koberce, podléška jarní, sasanka hajní a sasanka pryskyřníkovitá. Skupina sledující činnost člověka a antropogenní vlivy může ve zmíněné tůni vidět velký nános řas, které zde vznikají kvůli eutrofizaci z okolních polí a kopřivy kolem dokola. V dubohabřině již nenaleznou rozkvetlou lilii zlatohlavou, na výhlídce spatří rozlehlá pole. Na malé loučce v lese a nebo za bývalou zastávkou se občas vyskytují černé skládky v podobě

pneumatik, elektroniky, stavebních materiálů apod. Lidskou činnost mohou sledovat i v podobě náhledu na tradiční zemědělství, kterým je pastva, založením sadu se starými krajovými odrůdami, významu přírodní rezervace včetně jeho ochranného pásma. Do tohoto pásma patří i archeologické naleziště „Na hradě“, nacházející se nad obcí Topol. Hned pod ním je možné pečovat o studánku. Dle stop může skupina zhodnotit vlivy jezdeckého klubu střední školy zemědělské a VOŠ Chrudim. V případě, že se půjde trasou do Chrudimě pěšky, bude mít možnost tato skupina výrazněji zhodnotit neregistrovaný významný krajinný prvek Hyksovo peklo s vysychající tůň nad tratí, louku, která byla vlnou meliorací odvodněna a nebo velkou černou skládku, která se léta tvoří v náspu mezi loukou a polem. Je zde rovněž místo, kde probíhá krmení zvěře. K tomuto účelu zde byl zřízen krmelec a opodál je posed, z něhož je pěkný rozhled do zemědělské krajiny. Právě v těchto místech můžeme pozorovat důsledek kolektivizace zemědělství po r.1948, které způsobilo scelení polí, zrušení cest a remízů. Na druhou stranu zde vznikl v současné době nový biokoridor. V pozdním létě je možné na hnojišti pozorovat nosorožíky kapucínky atd. Do Habrova je možné dojet autobusovou dopravou z Chrudimě do místní části Chrudim-Topol.

4.1.2 Výukový program v PP Ptačí ostrovy

Vycházka začínáme za turistickým centrem, pod Fortenskou bránou (Pardubickou), odkud pokračujeme Zlatou stezkou nad korytem řeky Chrudimky do klášterních zahrad. Zde se rozdělíme na ornitology, botaniky a ochránce přírody. Pokračujeme přes most nad přírodní památku Ptačí ostrovy. Zde se zastavíme a řekneme si něco o zákonech a o ochraně přírody, jež se k přírodní památce vztahují, zbystří skupina ochránců přírody. Jde o ceduli s malým státním znakem a nápisem přírodní památka. Představíme si další druhy maloplošných chráněných území. Jde o přírodní rezervaci, která má na ceduli rovněž malý státní znak, dále o Národní přírodní památku a Národní přírodní rezervaci. Studentů se zeptám, zda by nevedli nějaký příklad. Mohou jmenovat např. přírodní rezervaci Habrov, Národní přírodní rezervaci Bohdanečský

rybník, atp. Upozorním, že CHKO Železné Hory mají rovněž velký státní znak, ale že jde o území velkoplošné a že s ním mají co do činění také ochránci přírody z Chrudimě, konkrétně jejich člen Vlastimil Bálek, kterým byl okresním konzervátorem ochrany přírody. O vyhlášení PP Ptačí ostrovy usilovala také organizace ochránců přírody z Chrudimi. Jmenovitě ornitolog pan Václav Cibulka. Roku 1997 byla tato lokalita vyhlášena okresním úřadem Chrudim přírodní památkou. Konání veškerých akcí uvnitř této přírodní památky je třeba se souhlasem Pardubického kraje, který má přírodní rezervace a památky ve své gesci, a který přebíral kdysi agendu po okresních úřadech, které zanikly. Jdeme dále ulicí Moravskou nad malým ptačím ostrovem a uvidíme červené pruhy na stromech. Zeptám se, co ty červené pruhy znamenají. Spousta studentů si myslí, že jde o stromy určené k pokácení. Není to však pravda. Pruhy na stromy kreslí právě ochránci přírody, označují tímto způsobem hranici chráněného území. Horní pruh je kolem celého stromu, spodní pruh je jen z jedné poloviny a to vně, kde je hranice chráněného území. Postupujeme dále po slepé ulici a zastavíme se pod hnízdy havranů, kdy zbystří pro změnu ornitologové. Přírodní památka ptačí ostrovy je totiž výjimečná největším hnízdištěm havranů ve východních Čechách. Dále hnízdí už pouze v Pardubicích u letiště. Velkou zajímavostí je fakt, že na většině území České republiky havrana polního vidáme pouze v zimě, jedná se o jedince, jež přiletěli z Pobaltí, Běloruska a Polska. I ty mi tu od podzimu do časného jara máme. Ale pozor, na jaře k nám přilétají havrani, kteří zimovali ve Francii a v Itálii. Tyto přesuny jsou zjištěny díky kroužkům, které ptákům přidávají na nohu ornitologové organizovaní např. v České společnosti ornitologické. (Kroužek buď vytáhnu, nebo jej ukážu na obrázku.) V nedalekých Pardubicích sídlí např. její východočeská pobočka. Začátkem dubna havrani začínají se stavbou hnízd, kterých je v tomto území na 700. V ostatních částech města, jsou havraní hnízda shazována odbornými stromolezci, z důvodu jejich nepříjemného zpěvu. Je to zajímavý paradox, protože havran skutečně mezi pěvce patří. Zeptám se, zda mi dále mohou vyjmenovat některé další zástupce z čeledi krkavcovitých. Ano, je to samozřejmě krkavec velký, dále vrána obecná, straka obecná a

dokonce i sojka obecná. Další zajímavostí krkavcovitých je, že jsou to i významní pleniči hnízd drobných ptáků, na kterých si tito krkavci smlsnou. Nejde tedy pouze o kočky a další savce, jako jsou např. potkani, nebo velcí dravci. Pokud jde o naše havrany, jsou to všežravci a tak veškerá organická hmota po městě je důkladně vysbírána. Pokračujeme k další ceduli, kde si řekneme, že kromě havrana se na území nachází další pták, který je žluté barvy hnízdí tu od května, kdy přiletí z jižní afriky. Studenti říkají žluna nebo žluva. Sdělím obvykle, že oba ptáci tu žijí. Žluna je zástupcem čeledi datlovitých, charakteristická červenou hlavou a zeleným zbarvením, vydává vysoký zvuk při letu, ale v našem případě jde o žluvu hajní. Podíváme se dolů ze stráně. Zeptám se dále, jak se nazývá les, který je listnatý a pravidelně zatopený například? Nyní je na řadě třetí skupina botaniků, která si potřebné informace poznamená. Někdo může uhodnout, že jde o lužní les. Odpovím, že jde o správnou odpověď a zeptám se dále, zda někdo nějaký takový lužní les zná a kde se v ČR nachází? Je možnost např. zmínit soutok Moravy a Dyje na Břeclavsku nebo zaniklý lužní les pod Pálavou, na jehož místě vznikly nádrže Nové Mlýny. Je to velká zvláštnost, ale i v centru Chrudimě se nachází fragment lužního lesa. Zatím dojdeme až ke Kapliče čtrnácti svatých pomocníků a k Červené studánce. V minulosti se tradovalo o jejich léčivých účincích. Naproti si ukážeme mlýn Podhajských, který nám vysvětluje, proč je zde náhon a vkročíme přes most na Velký ptačí ostrov. U Altánu, který je před námi povím o historii parku Střelnice. Zmíním i důvod, proč se tak jmenuje. Kdysi zde stála i restaurace se sálem, kde se konaly plesy, zábavy, koncerty, které například navštívil Bedřich Smetana, Antonín Dvořák, nebo Zdeněk Fibich. Sdělím, že tento park po požáru restaurace zpustl a že jej místní ochránci přírody pod vedením pana Cibulky v 90. letech minulého století vyčistili a díky získaným dotacím zde postavili např. altán a hřiště. Za to se jim dostalo uznání na pražském hradě v rámci kampaně Místo v srdci. Botanikové dostanou za úkol zjistit stromy v parku, zakreslit je a určit. Ornitologové mají možnost sledovat havrany a počítat jejich hnízda, ochránci přírody mohou zhodnotit okolí a soužití člověka havranů v parku a navrhnout řešení. Po 20 minutách si shrneme

základní zajímavosti od každé skupiny a pokračujeme opět přes druhý most kolem území nového parku na Blehovsku podél náhonu. Po cca 700 metrech přijdeme k malému mostku, kterým vejdemo na Malý ptačí ostrov. Ten je nejvýznamnější z botanického hlediska právě na jaře, kdy je zde významný jarní aspekt, pokud jsme zde v měsíci dubnu. Máme možnost určit dymnivku dutou, podbílek šupinatý, sasanku hajní nebo pryskyřníkovou. Od května do října, když se zde již setmí díky listům na stromech, je nejnápadnější rostlinou kopřiva dvoudomá. Za výraznou rostlinu můžeme zmínit i křídlatku japonskou, kterou máme před sebou. Zkusím se zeptat, zda by mi o ní někdo něco neřekl. Pokud ne, vezmu si opět slovo. Zmíním, že právě chrudimští ochránci přírody zde provádí její likvidaci, která je i zmíněna v dokumentu přírodní památky, v tzv. Plánu péče, který se vždy schvaluje na 10 let. Ukáži jej studentům. V něm jsou základní informace o území, o botanice, zoologii, lesnictví, vodstvu, i managementu křídlatku, kterou zde kosíme, a následně vyvážíme pryč mimo území, nejlépe na kompost apod. V jiném případě by nám zde vytlačila veškeré jiné rostliny, protože jde o invazní druh. Zeptám se tedy i na další druhy, studenti mohou vyjmenovat např. bolševník velkolepý, celík kanadský, netýkavku žláznatou apod. Je jich samozřejmě mnohem více. Poslední jmenovaná se zde také někdy vyskytuje, je silně medonosná a vytlačuje naši původní českou, netýkavku nedůtklivou. Kolem malého ptačího ostrova se nachází bývalé mlýny, v kterých je dnes autoservis např. a na druhém břehu se často nachází černé skládky, kterou zde pravidelně uklízíme v rámci akce Uklidme svět, což je celosvětový program na úklid přírody od odpadků. U nás ji koordinuje Český svaz ochránců přírody. V Chrudimi kdysi vznikla její první okresní organizace, datovaná přesně 28.11.1979. V témže roce zanikl TIS, což byl Svaz ochrany přírody na území Čech, Moravy a Slezska, který neměl ve stanovách úlohu tehdejší komunistické strany Československa. Dále zmíním, že zde hnízdí ledňáček říční, který je rovněž druhem Evropského seznamu Natura 2000. V řece žije pro změnu ryba vranka obecná a jde rovněž o naturový druh. To už stojíme u padlých a ztrouchnivělých stromů, tzv. mrtvého dřeva, kde si opět zmíníme, že je tu zcela úmyslně. Často jde o neznámý pojem, jelikož

běžně se s mrtvým dřevem v lesích bohužel nesetkáváme. Pro chráněná území je to ale typické a jde o ochranu brouků a dalšího hmyzu, kteří žijí v tomto dřevě, dřevokazných hub a dalších organismů, až kompletně zetlí. Samozřejmostí je ponechání doupných stromů, které využívají četní ptáci, např. sýkory, dále v nich může žít i další naturový druh, tentokrát brouk páchník hnědý. Obejdeme ještě celý ostrov a přejdeme kolem zahradnictví k řece, která nás dovede zpět na Velký ptačí ostrov. Nyní zabočíme po proudu řeky a přes silnici, která jej rozděluje a dostaneme se ke sběrným surovinám a dál na pozemek Správy a údržby silnic Pardubického kraje, který je plný betonu, asfaltu a odpadků. Sdělím, že se nacházíme stále v přírodní památce Ptačí ostrovy. Potvrdím to na mapě a na červených čarách kolem obvodu stromu se skutečně dozvíme, že jsme na území přírodní památky. I takové paradoxy existují. Tento fakt si ochránci přírody mohou opět zaznamenat do svých notesů. Na konci velkého ptačího ostrova se zastavíme a zeptám se skupiny na zpětnou vazbu. Pokud jsou zdaleka, poprosím kantora o případnou spolupráci a vyzvu skupiny, aby mi zaslaly své powerpointové prezentace. Přes malý mostek a ulici pod kopcem se dostaneme na zastávku veřejné dopravy, nebo je možné jít libovolnou cestou městem např. na nádraží. Případně, že mají –li času více, dám jim opět pauzu, aby si vše zapsali a na Střelnici je možné zhodnotit výstupy z papírů, které studenti vypracovali. Každý bude hovořit za sebe v rámci skupiny, která je právě na řadě. Vždy ji jeden z nich uvede. Zároveň vyzvu ostatní, aby si zjištěné zajímavosti také zapsali. V případě že jde o školní exkurzi, je možné odpoledne navštívit místní Regionální muzeum v Chrudimi, které má stále výstavy zaměřené na historii regionu, případně i přírodovědné a jiné tematické výstavy, které mění v průběhu roku. Dále je možno využít i prohlídky geologické expozice v budově společnosti Vodní zdroje Chrudim. Za zmínku stojí připomenout i zcela nové Muzeum barokních soch v kostele sv. Josefa.

Pokud nahlédneme do publikace MAS Železnohorský region, jsou zde nabídky pro základní školy, ale píše se o pružné modifikaci pro střední školy.

Vybral jsem rostlinstvo a živočišstvo a ochranu přírody, Chráněná

území přírody – Globální problémy Země nebo přírodní základ krajiny v Nasavrkách, Ekosystém lesa v Choltické oboře a Vybrané ptáky lesních ekosystémů v Heřmanově Městci.

Všechny tyto lokality jsou dostupné veřejnou dopravou, tedy vlakem nebo autobusem. Nachází se v blízkosti měst, kde jsou střední školy.

4.2 Výukové programy MAS (Místní akční skupiny)

4.2.1 Choltická obora

Jde o přírodní rezervaci a naturové území, kde se nachází krásný ekosystém lesa s monumentálními i doupnými stromy a mrtvým dřevem, dvěma rybníky s chovem polodivokých kachen, roklí potoka a to vše uprostřed obce Choltice. Z botaniky je zde upřednostněn jarní aspekt se sasankami, později je ve velkém měřítku zastoupen ptačinec velkokvětý a konvalinka vonná. Ze zoologie jsou to četní dutinová brouci, žije zde naturový druh páchník hnědý, dále vzácný kovařík rezavý a roháč velký. Z ptáků je možné spatřit naturové druhy jako strakapouda prostředního, strakapouda malého, kavku obecnou a holuba doupňáka. Z obojživelníků to je početná populace kuňky obecné, žijící v litorálu Chrtnického rybníka. Ve starých dutých stromech žije netopýr rezavý. Hlavní témata výukového programu jsou: Natura 2000, Význam mrtvého dřeva pro lesní ekosystém, saproxylofágní hmyz, management ochrany, lesní ekosystém: přirozený, hospodářský, lesopark; druhy stromů, dendrologie, doplňkem je možnost návštěvy vlastivědného muzea zámku Choltice. Zde je možnost skloubení programu MAS Železnohorského regionu s občanským sdružením APUS a Ekocentrem Viola, které zde nabízí program Za Naturou na túru. Nazývá se „S mrtvým dřevem do Evropy“ a je zaměřen formou putování na hledání indicií, které vedou k postupnému a důkladnému seznámení s páchníkem hnědým. Choltice jsou dostupné železniční dopravou z Přelouče a nebo z Heřmanova Městce. Zajíždí sem také přímá autobusová linka z Pardubic.

4.2.2 Výukový program Heřmanův Městec

Rozprostírá se zde přírodní park Heřmanův Městec nacházející se v těsném sousedství areálu zámeckého parku, z kterého porosty volně přecházejí do lesních porostů Bažantnice a Palác. Z botaniky můžeme uvést druhy dubohabřin, jako sasanku hajní, sasanku pryskyřníkovitou, pryskyřník kosmatý, plicník lékařský, konvalinku vonnou i vraní oko čtyřlísté. Z ptactva zde jsou nejnápadnější lesní druhy jako budníčci, pěnice, pěnkava obecná, strakapoud velký, datel černý. Ze savců je možné zahlédnout myšici lesní, veverku obecnou, norníka rudého. V zimních měsících jsou to i hnízdící netopýři v podzemních prostorách pod parkem. Parkem protéká Podolský potok, který napájí rybník, kde se nachází vodní druhy ptactva a dalších živočichů. Nedaleko se nachází i naučná stezka Heřmanův Městec – Město u dvou moří. Zde mají možnost žáci poznat jak ekosystém lesa, vodní ekosystém tak základy z oblasti myslivosti. Do Heřmanova Městce zajíždí přímá autobusová linka z Pardubic i z Chrudimě.

4.2.3 Výukový program Nasavrky

V centru obce se nachází Přírodní památka Kaštanka s jedlými kaštany, odkud se dá jít nádherným údolím podél Debrného potoka a proti proudu řeky Chrudimky, přírodní rezervací Krkanka s kamenným mořem, starou tramskou osadou až ke Křižanovické přehradě. Zde jde domluvit prohlídka přehradní hráze s vodní elektrárnou. Odtud je to již nedaleko do Českých Lhotic, k rozhledně Boika, která stojí nad Nasavrkami. V přírodní památce Kaštanka, která je výchozím bodem putování se nachází přibližně 110 stromů kaštanovníku jedlého. Hnízdí tu, nebo zaletuje strakapoud velký, zvonohlík zahradní, pěnkava obecná. Management přírodní památky spočívá v údržbě jednotlivých stromů, dosadeb a v odstraňování listového odpadu. Sejdeme cca 700 metrů níže a nacházíme se v přírodní rezervaci Krkanka, jejíž svahy jsou porostlé přírodě blízkými lesními společenstvy, v kterých převažují dubiny a porosty bučin, vzácněji reliktní bory, suťové lesy a podmáčené olšiny,

žije celá řada chráněných a ohrožených druhů. Z botaniky např. pryšec mandloňovitý, dymnivku bobovitou, lýkovec jedovatý, lilii zlatohlávek, z ptáků žlunu zelenou, datla černého, výra velkého, holuba doupňáka, ledňáčka říčního, lejska malého a černohlavého, skorce vodního, ze savců kunu lesní, jezevce lesního, plcha velkého, myšku drobnou. Pro znalce hydrobiologie je tu i cenná skupina měkkýšů. Návštěvníky programu kromě botaniky a zoologie, kterou budeme cestou určovat, jistě upoutá množství skalních výchozů, suťové pole, na přítocích řeky peřeje a vodopády. Vysvětlím jim, že je zde již zakázán další rozvoj chatové osady a že majitelé mají vjezd do této lokality povolen Agenturou ochrany přírody a krajiny a Správy CHKO Železné Hory. Dále jsou cestou seznámeni, že o velkoplošné chráněné území Železné Hory, jehož součástí je právě maloplošná přírodní rezervace Krkanka, se významně zasloužil pan Vlastimil Bálek, z chrudimských ochránců přírody. Krkanka patřila mezi jeho velmi oblíbená místa, o kterých napsal i knihu básní s názvem Stříbrná řeka. Na konci rezervace se dostaneme ke Křižanovické přehradě, kde budeme mít možnost v případě času navštívit hráz včetně vodní elektrárny. Zde je ovšem nutno dodat, že zde není rybí přechod a např. pro vydru říční je zde velmi náročné, dostat se přes tuto stavbu. Naštěstí zde nedochází k tzv. špičkování, což znamená že se mění výška hladiny vody. To je ovšem příklad výpustě Sečské přehrady, která se nachází dál několik kilometrů proti proudu. Můžeme si představit podrobněji systém obnovitelné vodní elektrárny, která je napojena na Práčovskou přehradu a jejíž vedení vede přes kopec, což je unikátní technické řešení. Po té se vydáme obcí České Lhotice a k nové rozhledně Boika, z níž si prohlédneme Železné Hory, města Chrudim i Pardubice aj. Zde se s účastníky rozloučíme a jdeme cestou do Nasavrku. Pokud jde o exkurzi, doporučíme i keltské oppidum nebo výstavní expozici nasavrského zámku "Po stopách Keltů". Mezi další zajímavosti patří i včelařské arboretum nacházející se na Středním odborném učilišti v Nasavrkách. Z Nasavrku je možnost odjet autobusy směrem na Chrudim, Pardubice i Žďár nad Sázavou.

5 Dotazník, výsledky a diskuze

Dotazníku se celkem zúčastnilo 22 středních škol. Z první otázky vyplynulo, že celá polovina z oslovených škol neví o existenci terénních ekologických výukových programů pro střední školy. Toto pro mne nebylo až tak překvapivé, sám jsem během svého studia žádný takový výukový program neabsolvoval. Pouze na Vyšší odborné škole to byl autobusový zájezd po rezervacích Železných Hor. Na střední škole ekologického zaměření jsem sám hledal možnosti programů v rámci třídní exkurze. Např. v Orlických Horách jsem zmapoval terén okolí Čenkovic a pak jej doporučil celé třídě, včetně dozoru. Měl jsem možnost jít v 16 letech kam jsem chtěl. Jako pedagog bych si tedy ale osobně něco takového netroufl, aby mi 16 letý student pobíhal sám po horách. Pro exkurzi ve 2.ročníku jsem vybral Národní park Podyjí a s itinerářem mi pomáhaly spolužačky z druhého oboru naší třídy, kterou bylo Agropodnikání se zaměřením na agroturistiku. Tam už jsem sám nic vymýšlet v terénu nemusel.

Druhá otázka se týkala možnosti zařazení terénních ekologických výukových programů do výuky. 86 % respondentů z našich škol, by této nabídky se svými studenty využilo, pokud by mohli. Toto mne překvapilo, protože jsem se původně nedomníval, že by to mohlo profesory ze středních škol zaujmout. Možná je to tím, že kolegové ze středisek ekologické výchovy nabízejí tyto programy přednostně také základním školám. Už jen katalog MAS je toho příkladem. A právě tam jsou často obavy o bezpečnost a další různé komplikace. Hovořil jsem o dané problematice s pracovnící Ekocentra Brno, paní Zavadilovou a také s ředitelem občanským sdružením Tereza, Ing. Danišem. Sám jsem při loňském Sportovně-přírodovědném dni v parku Střelnice, který pořádám pro chrudimské školy, a kterých se pravidelně účastní okolo 190 dětí, byl svědkem, jak dvě děti dostaly alergický záchvat a jak to učitele velmi zneklidnilo a narušilo průběh. Velkým překvapením pro mne byl další fakt, že šlo náhodou o dvě děti, jež mám v kroužku při Domě dětí a mládeže. Pokud vím, kolega ze zemědělské školy v Chrudimi měl studenta, kterého uštkla během exkurze zmije. Je to přece jen něco jiného, když jde o 18 letou slečnu, než když je to malé dítě na prvním stupni základní školy. Pokud pořádám exkurze např. během ekologické olympiády, školy běžně pošlou své studenty bez dozoru a napíší papír, že za ně berou zodpovědnost. Z několika škol je tam kantor často jen jeden a žáků je např. tři až šest z dané školy. Ta však vyučujícího těžko nahrazuje, když nejde o celou třídu. V případě, že je to třída celá, jsou většinou k dispozici i dva pedagogové. Ale také se mi dostalo odpovědi, že toho prostoru např. na

gymnáziu není vždy tolik a že se nestíhá samotný obsah školního rámcového vzdělávacího obsahu. V případě, že by šlo o program v místě a nebo blízkém okolí, hodnotil by to velmi pozitivně.

Třetí otázkou jsem se ptal na důvod případného nezájmu o tyto programy. Odpovědí byla např. formulace, že škola nestíhá z důvodu velkého projektu školy z Evropské unie, nebo že jde o obor, který není třeba na daném učilišti nějak více studovat do hloubky.

Velmi dobře byl zhodnocen ve čtvrté otázce i katalog programů MAS Železnohorský region. Na 64% dotázaných odpovědělo, že by jim plně vyhovoval. Zde bylo úskalí, že se sice nevěnují přednostně středním školám, ale píše se v něm o pružné modifikaci pro střední školy.

Pátou otázkou bylo zpoplatnění těchto programů, které by školy byly schopny akceptovat. Vyšlo, že v 64% škol by bylo pro 30 Kč. 18% je ochotno zaplatit i 50 Kč, 9% by bylo ochotno zaplatit jen do 15% a dalších 9% se nevyjádřilo. Tato cena se neshoduje s cenou, kterou nabízí obvykle střediska ekologické výchovy, tam je skutečně vyšší, cca 45-60 Kč za žáka. Pokud jde o naše ekocentrum, většinou je nabízíme zcela zdarma. Využíváme tzv. protislužby, kdy nám např. na Habrově studenti pomohou s údržbou luk, s akcí Uklidme svět, či jindy v různých programech pro veřejnost. Pokud jde o malé děti, ty nosí např. suché pečivo ovcím, ale na ty se tato práce nevztahuje, jen to doplňuji. V případě, že bychom tedy vybírali za program finanční prostředky a nešlo by o rezervaci, o kterou se staráme, mohli bychom požadovat 30Kč za program a žáka. Nepřipočítávám tam ovšem za dopravu, kterou často hradí škola ze svých zdrojů, nebo která je doplňkem exkurze, kterou si studenti platí apod. Ano, pokud jde obecně o lektory ekologické výchovy a střediska, tak zde mi sdělí, že nemohou program pod cenou vést, protože musí zaplatit provoz účetní, uklízečky, ředitelku, atd. Naše ekocentrum, které má dva zaměstnance, žádné takové výdaje nemá. Osobně jsem vystudoval střední vinařskou školu a obor Ochrana a tvorba životního prostředí a mám k tomu z tohoto důvodu vztah, jelikož to беру jako poslání. Jsem vděčný za to, že vůbec mohu předat nějaké znalosti a postoje studentům. Na provoz naší organizace žádáme o finanční příspěvky Město, Krajský úřad, stát apod. Přivyděláváme si managementem chráněných území, ekovýchovnými akcemi pro širokou veřejnost, při kampaních ke Dnům Země, ke dnům Zdraví apod. Je pravda, že celkově v neziskovém sektoru financí ubývá, ale na druhé straně jsou finance potřeba. Například provoz, školení, mzdu apod. Z tohoto důvodu беру jako významný fakt, že toto by mohla být další možnost, jak formulovat naši činnost dál. Pokud jde o nabídky těchto terénních programů,

v Chrudimi zatím konkurenci nemáme, místní největší Ekocentrum Paleta se zaměřuje na programy přímo na školách, případně ve svých střediscích, kam školy přímo dochází. První vlaštvou byl katalog, který napsala Místní akční skupina MAS Železnohorský region, které jsme mimo jiné členem a kde jsme na centrále vedeni jako organizace pro zmíněné programy. Bohužel nejsme uvedeni přímo v katalogu, jelikož jsme nebyli součástí pracovní skupiny, která jej vytvořila a neúčastnili jsme se bohužel ani valné hromady, kde se tento produkt na podporu využívání širokého a zajímavého potenciálu území Železnohorského představoval. Pokud by se tvořila nová verze, rozhodně bychom vznesli prosbu nebo požadavek na možnost a případné uvedení v katalogu. Šlo by o doplňkovou službu lektora, který program povede v daném území. Mimo to by bychom usilovali o uvedení programů i pro školy střední.

6 Závěr

Při hledání tématu mé bakalářské práce jsem vycházel ze zkušeností získaných během své praxe ekopedagoga a ochránce přírody. Po konzultaci s odborníky ve svém oboru jsem dospěl k přesvědčení, že by bylo prospěšné se zaměřit právě na terénní výukové programy. Jedním z hlavních důvodů byl i malý zájem o programy tohoto druhu. Zamýšlel jsem se otázkami. Co je vůbec ekovýchova a z čeho vychází? Jaká je vůbec její tradice u nás? Z ekovýchovy vychází výukové programy. Napadla mne otázka, že je třeba rozebrat a nastudovat proč tyto programy nabízet, jakým způsobem čím vším tam mohu studentům pomoci. Poslední otázka, kterou jsem si položil byla, že neznám vůbec historii území Chrudimska a Železných Hor. Jak mohu tady vést nějaký program, když neznám souvislosti s historií? Proč někdo usiluje o vyhlášení chráněné krajinné oblasti, o přírodních rezervací apod. Co je k tomu vede? Pokud mám někomu předávat vztah k místu, musím znát veškeré souvislosti. Jaképak bylo moje překvapení, když v archivech naší organizace objevím jméno profesora Dušana a jeho aktivity. Tento filosof, přírodovědec a pedagog tady nechal odkaz úctyhodný. Po projití jeho článků v novinách, jeho díla v podobě vydané publikace k výstavě Příroda Pardubicka, jeho úsilí o propagaci ochrany přírody jako takové, jsem si tato místa zamiloval ještě víc. I on vycházel z historie, kdy zde zmiňoval F.L.Čelakovského, spoustu rostlin, které zde již nejsou a které tu mohly být, kdyby se člověk trochu více zamyslel. Právě pan profesor Dušanek hodlal vyhlásit přírodní rezervaci Habrov r.1923 o kterou pečují. Tam vedl četné vycházky pro veřejnost, studenty i děti. Dále, byl to on, kdo působil ve Vlastivědném klubu při Regionálním muzeu v Chrudimi. Právě toto muzeum je stále největším partnerem našeho Ekocentra, které patří pod Klub ochránců SPR Habrov. Zakladatel naší organizace si též oblíbil právě Habrov, kde vedl kroužky pro děti a mezi jeho kolegy patřil právě pan učitel, spisovatel a básník František Bálek s berním ředitelem panem Horáčkem, kteří navazovali na činnost profesora Dušana. Díky přečteným textům Bálkovým, ať šlo o sbírky básní, jeho texty k ochraně přírody atp. jsem se teprve měl možnost

seznámit s pojmem CHKO Železné Hory, o které mnoho let usiloval. Tento pan učitel, který odmítl podepsat souhlas s popravou Dr. Milady Horákové, musel školství opustit. Věnoval se tak potom více právě ochraně přírody a psaní. Díky němu zde máme Vlastivědnou stezku krajem Chrudimky. Ač se může na první pohled zdát, že to s tématem nesouvisí, je to právě naopak. Pokud mám být zapáleným pedagogem, ochráncem přírody a patriotem tohoto kraje, musím znát souvislosti. K tomu mi také velmi dopomohlo psaní této bakalářské práce. Studentům mohu nyní lépe předat lásku a úctu k tomuto nádhernému kraji Železných hor a ke Stříbrné řece, řece Chrudimce, jak nazýval pan učitel Bálek. Mohu ji předat přes terénní výukové programy. Protože právě krátký pobyt v těchto územích a sledování přírody může nahradit desítky hodiny, které by strávili ve škole u tabule. Dovolím si otevřeně říct, že dnešní školství je ve velmi složité době. Ještě jsem neprozradil fakt, proč zrovna pedagogika a školství je pro mne tak stěžejní. Jako dítě jsem trávil hodně času s prababičkou z matčiny strany, která byla za první republiky ženou pana továrníka, a která i po náletu Spojených států Amerických na město Brno, kde zahynul její manžel, byla stále dámou. Věnovala se kultuře a především divadlu. Měl jsem k ní velkou úctu. Vyrůstala v Praze a tak mi o ní často vyprávěla, stejně tak jako o prvním prezidentovi Tomáši Garrigue Masarykovi a také o panu prezidentovi Edvardu Benešovi. Díky ní jsem dostal silný vztah k historii. Mimo jiné mi prozradila, že přes jejího tatínka Fuchse, máme v našem rodokmenu dvorní dámu, která působila na dvoře císařovny Marie Terezie. Od té doby sleduji více podrobně právě školství. Tato císařovna zavedla povinnou školní docházku. Ovšem během absolvování základní i střední školy se mi nezdál systém v podobě biflování encyklopedických znalostí příliš dobrý. Naučit se nějakou látku nazpaměť a pak to zapomenout, má to nějaký smysl? Proč jsme hodiny mého milovaného přírodopisu a nebo biologie na střední škole netrávili venku a v terénu? Proč to bylo stále opisování do sešitu? Stálé učení nazpaměť, který živočich má trávicí soustavu takovou nebo makovou. Přece si to mohu kdykoliv přečíst. Přiznám se, že jsem byl tímto velmi znechucený. Naštěstí byla možnost zapojení se do biologické olympiády. Tam jsem se učil dobrovolně a

k tomu nás vedli lidé, kteří s námi chodili po parku a ukazovali nám stromy, keře. Byli tam všichni tací, které to bavilo a měli k tomu vztah. Díky tomu jsem potom ve škole látku biologie člověka jen tak přešel, stejně tak jako složité stavby organismů. Díky postupům v biologické olympiádě, kde jsem se umisťoval velmi dobře a reprezentoval školu, mi nemohli dát z přírodopisu horší známku než dvojku. Podobně jsem to řešil i na škole střední. Učit se z paměti pojmy, které si najdu ve slovníku je naprosto nesmyslné. Na škole střední byl však profesor, který nás vedl k aktivitě, abychom četli odborné časopisy a věnovali se tomu, mluvil o tom, že se máme prosazovat a že nemáme jen poslouchat to, co nám někdo řekne. Toto bylo pro mne velmi cenné a díky němu jsem měl možnost seznámit se s internetem, který mi poskytl mnoho zajímavých informací. Našel jsem tam Moravský ornitologický spolek, protože sledování ptáků dalekohledem mne moc bavilo a stal se jejich členem. K tomu kolem Valtic bylo co k sledování, například Slanisko u Nesytu, vinice, Lednicko-Valtický areál. Bohužel, učitelé s námi nešli na jedinou ornitologickou nebo zoologickou vycházku, v oboru Ochrana a tvorba životního prostředí to chybělo moc. Jediné, kam s námi chodili byl vinohrad, kde nás učili plevely česky i latinsky. Úkolem bylo, sbírat je a doplňovat do váz na okně na hlavní chodbě školy během roku. Dodnes všechny tyto plevely znám. Pokud by nás to učili z knihy, těžko bych tyto plevely poznával i dnes. Teoretická výuka byla tedy velmi chudá, k tomu praxe téměř žádná. Ve druhém ročníku střední školy jsem ve třídě zorganizoval petici, kde byla kritika praxe, která nebyla vedena dle náplně našeho oboru a za nevyhovující učebnice, z kterých naši pedagogové čerpali. Po petici, která ředitelství školy zaskočila, nám byla zřízena praxe u Lesů ČR, v Lednicko-Valtickém areálu a na CHKO Pálava, místo ve vinohradě, na kterém jsme byli doposud. Zdejší pracovníci nám vysvětlili základ managementu chráněných územích, management v lese i největší zahradě Evropy patřící, pod UNESCO. Díky tomu, že jsem byl hlavním organizátorem petice za nevyhovující učebnice. Vedení školy mi tehdy sdělilo že je mám nové učebnice sehnat sám a tak se stalo. Předmětů, které se mi podařilo obohatit o nové a praktické učebnice, bylo celkem šest. Velkým přínosem pro mne byla

Středoškolská odborná činnost. Díky ní jsem se seznámil s celou řadou odborníků z vysokých škol, vědeckých ústavů apod. Díky zjišťování údajů na svou SOČ mi na CHKO Moravský kras nabídli leták o Středoškolském ochránářsko-přírodovědném klubu na Rychtě Krásenka na Dražanské vrchovině. Byla to moje první zkušenost s výzkumem v terénu, například v oblasti entomologie. S ornitologií, kterou vedl dnešní kolega a autor knihy o ptácích, Dr.Hudec, s hydrobiologií, lichenologií a dalšími přírodními vědami. U toho zde byla spousta zapálených mladých lidí z celé republiky. Pokud shrnu své studium na Střední škole, vzpomenu si na výzkumnou činnost SOČ, na Ochranářský klub a na praxi v terénu. Co na škole беру jako velmi kvalitní, tak to byla chemická laboratoř a dále možnost, naučit se práci s křovinořezem, plotovými nůžkami a vertikutátorem. Tyto přístroje byly zakoupené krátce po zmíněné petici. Pokud jde o maturitu, zde jsem vycházel v odborných předmětech především ze svých knih, konferencí a ze zkušeností, nabitých v ochranářském klubu. Zde stručně vysvětluji svou osobní zkušenost, proč výuku v terénu a proč má význam. Nyní se dostávám zpět do Chrudimě. V březnu letošního roku organizovalo Regionální muzeum v Chrudimi ve spolupráci s naším ekocentrem Zelený dům zmíněnou olympiádu. Studenti byli nadšení připravenou exkurzí, vedoucí údolím Krkanky, sledováním chráněných druhů rostlin, živočichů, i následnou diskuzí o aktuálních problémech, jako je např. rybí přechod, chybějící na hrázi Křižanovické přehrady a nebo špičkování, což je kolísání hladiny pod Sečskou přehradou. Podobně jsem to vnímal již při své povinné praxi, kdy mi studenti děkovali za získané informace, týkající se vodohospodářství a za možnost praktického sledování botaniky, zoologie a na upozornění na kladné a záporné vlivy člověka v krajině. Bylo velmi příjemné slyšet je na jejich závěrečném výstupu, kde si mnoho těchto znalostí osvojili, aniž by to např. museli číst. Pokud to vidíte naživo, je to více než ze sebelepších učebnic nebo počítače. Je nutné ovšem studenty zapojit a ne s nimi jen chodit po venku. Je třeba s nimi i diskutovat a klást jim otázky. Chtít po nich aby sami něco sdělili a sami se na problém podívali ze svého úhlu. K výukovým programům Železnohorského regionu využiji větu

z dotazníku, kde mi pedagogické lyceum sdělilo, že jde o flexibilní systém s rychlým využitím informací a následným plánováním. Doplním to svými slovy. V případě, že v rámci exkurze školy budou chtít navštívit region, mají možnost vybrat z celé škály zajímavých míst, památek a staveb, firem i provozoven. Mohou tam zahrnout ochranu přírody, historii, archeologii a vývoj člověka, architekturu, průmysl a zemědělství, tradiční řemesla, geologii, energetiku a dokonce i demokracii a výchovu ke zdraví a trvale udržitelnému rozvoji. Zde to prolíná tedy nejen biologickými a ekologickými vědami, ale i občanskou naukou, dějepisem, výchovou o zdraví, technickými vědami a obory. Toto mohou využít i na středních školách stavebních, strojírenských, zdravotních, pedagogických, ekonomických, průmyslových, na učilištích sklářských, zemědělských, stavebních, průmyslových i potravinářských. To vše může tento katalog nabídnout, pokud se takzvaně pružně modifikuje i na sekundární školství. Myslím, že by tomu mohl pomoci i Regionální produkt Železné hory, kde se zapojují místní drobní živnostníci, kteří chtějí zviditelnit např. svůj místní med, těstoviny a další potravinářské výrobky, speciality řezbářské, košíkářské, pletené a nebo keramické. Jde o zviditelnění místního trhu, tradic a zvyků, které se podílejí na udržení zaměstnanosti, ekonomiky i atraktivity regionu a jsou cennou pokladnicí pro cestovní ruch. I to se vztahuje udržitelnému rozvoji, o kterém se většinou jen píše. Během vydání katalogu však ještě nebyl tento projekt rozjetý, a proto o něm neinformuje. Tato práce má pro mne jako pro jednatele organizace Klub ochránců SPR Habrov a vedoucího osvětového a poradenského Ekocentra Zelený dům velký význam. Díky ní mohu zacílit i více na činnost, které jsem dosud nevěnoval takovou pozornost a čas. Neměl jsem totiž možnost dosud, se této problematice hlouběji zabývat. Díky velmi širokému a pestrému archivu, který je soustředěný v našem sídle již přes dvacet let, jsem měl možnost se hlouběji seznámit s historií ochrany přírody Chrudimska, ekovýchovy i naší organizací. Mohl jsem tak pochopit souvislosti, kterým bych bez napsání této práce těžko porozuměl. Zároveň jsem se zde zabýval tématem, které mi bylo blízké již od dětství.

7 Seznam použitých zdrojů

Tištěné dokumenty

Adresář členstva v ČSSR, seřazený podle krajských obvodů SOP: stav k 1.VI.1964 s doplňkem 1.XI.1964, Společnost Národního muzea v Praze. Sbor ochrany přírody. Praha: Ústředí Sboru ochrany přírody SNM, 1964. 131 s.

ČEŘOVSKÝ, Jan. *Stezky k přírodě*. 1. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1989. 239 s. Praktické příručky pro učitele. ISBN 80-04-22378-8.

DUŠÁNEK, František. *Ochrana přírody a krajiny: sborník k výstavě ochrany přírody a krajiny*. Pardubice: Krajský národní výbor Pardubice, 1961.

FALTYSOVÁ, Helena a kol. *Chráněná území ČR. IV., Pardubicko*. 1. vyd. Praha: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, 2002. 314 s. ISBN 80-86064-44-1.

MÁCHAL, Aleš. *Průvodce praktickou ekologickou výchovou: metodická příručka pro začínající učitele a pedagogické pracovníky středisek ekologické výchov*. Brno: Rezekvítek ve spolupráci s Lipkou - Domem ekologické výchovy, 2000. 205 s. ISBN 80-902954-0-1.

Příroda Chrudimska: Okresní úřad Chrudim 1992. Chrudim: Referát ŽP OÚ Chrudim, 1992.

Přírodní zajímavosti Chrudimského okresu: metodický materiál. Za spolupráce F. Dušánka. Chrudim: Okresní dům Pionýrů a mládeže v Chrudimi, 1959.

SEDMÍKOVÁ, Eva. *Přírodní zajímavosti v okrese Chrudim: určeno všem milovníkům přírody naší krásné vlasti, aby pomáhali chránit a uchovávat tyto krásy pro budoucí generace*. Chrudim: Okresní dům dětí a mládeže, 1969.

SCHÜTZ, Jan. *Přírodní rezervace Habrov v teorii a praxi*. Chrudim, 1966. 49 s. Diplomová práce. Pedagogická fakulta v Hradci Králové. Vedoucí práce Jiří Kafka.

SMRTOVÁ, Erika - ZABADAL, Radim - KOVÁŘÍKOVÁ, Zdeňka. *Za Naturou na túru: metodika terénní výuky*. Vyd. 1. Praha: Apus, 2012. 189 s. ISBN 978-80-260-1591-8.

Strategie ekologické výchovy v ČR a SR z pozice nevládních organizací. Brno: Publikačné stredisko Stromu života Adrián, 1992.

Periodika

Poznej a chraň: zpravodaj Severomoravského obvodu Sboru ochrany přírody. Ostrava: Krajské středisko památkové péče a ochrany přírody, 1968. 64 s.

Zpravodaj severomoravské oblasti TISu v Ostravě: zpravodaj TISu, Svazu pro ochranu přírody a krajiny SM oblasti v Ostravě. Ostrava: TIS, 1974, č. 2.

Zpravodaj Českého svazu ochránců přírody: ochrana přírody a krajiny Pardubického kraje. Česká Třebová: Krajské sdružení základních organizací Českého svazu ochránců přírody Pardubického kraje, 2011, I.

Nepublikované dokumenty

KSSPPOP. *K pětáosmdesátinám PhDr. Franiška Dušánka*. Ing. Jaroslav Macák. Pardubice, 1973, 2 s.

STANICE MLADÝCH OCHRÁNCŮ PŘÍRODY PŘI SEMENÁŘSKÉM STÁTNÍM STATKU CHRUDIM. *Přehled o činnosti SMOP*. 24.11.1982, 1.1.1983, 25.10.1985. Václav Cibulka, 1982, 1983, 1985.

Elektronické dokumenty

Poslání a činnost SSEV Pavučina [online]. [cit. 2012-04-13]. Dostupné z: <http://www.pavucina-sev.cz/?idm=12>. - podle normálních citací

Poslání a činnost SSEV Pavučina [cit. 2012-04-13], dostupné na [www: http://www.pavucina-sev.cz/?idm=12](http://www.pavucina-sev.cz/?idm=12). - podle vzoru z manuálu té školy, kterej je fakt divnej. tak si vyberte, mně už je všechno jedno ☺

APUS. *O projektu / Za Naturou na túru* [online]. c2010 [cit. 2012-04-13]. Dostupné z: <http://www.zanaturou.cz/o-projektu/>. - normální citace

APUS. *O projektu / Za Naturou na túru* [cit. 2012-04-13], dostupné na [www: http://www.zanaturou.cz/o-projektu/](http://www.zanaturou.cz/o-projektu/). - podle manuálu ze školy

Programy pro školy / Program. *MAS Železnohorský* [online]. c2012 [cit. 2012-04-13]. Dostupné z: <http://www.zeleznehory-hm.cz/15068/programy-pro-skoly/>.

Programy pro školy / Program. *MAS Železnohorský* [cit. 2012-04-13], dostupné na [www: http://www.zeleznehory-hm.cz/15068/programy-pro-skoly/](http://www.zeleznehory-hm.cz/15068/programy-pro-skoly/).

Depeše pro kluby mladých ochránců přírody: příloha členského zpravodaje TISU. 1972. Praha: TIS, 1972.

Zpráva o archeologickém výzkumu v Topoli a návrh památkové ochrany pravěkého hradiště „Na Hradě“ 15.1.1986 – ČSAV Archeologický ústav Praha 1 – PhDr. Miloš Vávra a PhDr. Miroslav Richter V Chrudimi 3.4.1959.

8 Přílohy

8.1 Dotazník na téma: Terénní výukové programy pro Střední školy

Jméno Střední školy:

Zaměření: (přírodovědné, technické, humanitní)

1. Slyšeli jste někdy o terénních ekologických výukových programech, (dále TEVP) pro střední školy ?

ANO / NE

2. Pokud byste měli možnost, měli byste zájem o jejich zařazení do výuky biologie / ekologie (Mohou se dále týkat zemědělství, lesnictví, zoologie, botaniky, ochrany přírody apod.)

ANO / NE

3. V případě že jste uvedli NE, uveďte důvod proč ?

A) z časového hlediska

B) z důvodu větší dálky, kde se nejbližší TEVP nabízí a problémového dopravního spojení

C) z důvodu, že máme kvalifikované pedagogy a nepotřebujeme využívat externí organizace, které tyto programy nabízí

D) jiný důvod

4. Jak by Vám vyhovoval katalog výukového programu, dle vzoru programů pro školy v Železnohorském regionu, kde je možnost nabídky bez vazby na lektora., ale s informacemi o lokalitě, s případnou možností návštěv a exkurzí do muzeí, zámků, na hráz přehrady, apod.?

<http://www.zeleznohory-hm.cz/15068/programy-pro-skoly/>

A) plně vyhovoval

B) vyhovoval částečně

C) nevyhovoval

V případě, že jste zatrhlí b) a c), uveďte prosím důvod

.....

5. Do jaké výše částky na studenta byste byli ochotni se s Vaší školou / třídou terénního ekologického výukového programu ? Zaškrtněte.

zúčastnit

Do 1 Kč, do 15 Kč, do 30 Kč, do 50 Kč

Děkujeme Vám za vyplnění dotazníku.

Tibor Schwarz, DiS. – student IVP CZU Praha
Dotazník bude využit pro bakalářskou práci.

8.2 Vyhodnocení dotazníku

I. První otázka o povědomí TEVP

Počet škol, které mají povědomí o TEVP - celkem - **11**

Počet škol, které nemají povědomí o TEVP - celkem - **11**

II. Zařazení do výuky, pokud by byla možnost:

Ano – 19 škol

Ne – 3 školy

III. Vyhovuje katalog od MAS Železnohorský region

Ano) – 14

Částečně ano) – 3

C) Ne – 2

IV. Cena za program

- 15 Kč – 2 školy
- 30 Kč – 13 škol
- 50 Kč - 4 školy
- Do 1 Kč - 0 škol